

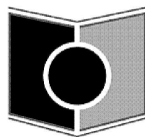
מראי מקומות

מס' 2

חודש כסלו תשע"ה

הלכות שביעית

רמב"ם פרק א הלכה יא-כב, פרק ג הלכה יא, פרק ד הלכה א-יט

Dirshu
דרשו ד' ועוזו
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

קנין הלכה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

מראי מקומות

פרק א – הלכה יא

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

זריעה מפני הארנונה

גמ' סנהדרין דף כו. מכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית מפני הארנונה. תוס' שם ד"ה משרבו, וחידושי הר"ן. מהר"י קורקוס בביאור הרמב"ם.

זריעת דברים שצריכים להם עבדי המלך

חזו"א סי' כ ס"ק ד. מכתב החזו"א המובא בדרך אמונה ס"ק צז.

מראה מקומות

מקור הדין הוא בגמ' סנהדרין דף כו. מכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית מפני הארנונה. ונאמרו כמה שיטות בראשונים במעם ההיתר:

- א. רש"י ותוס' [סוד"ה משרבו בתירוץ א], כתבו הטעם משום ששביעית בזה"ז מדרבנן, דבמלא קדושת הארץ, ולכן התירו משום הפסידא והדחק הגדול של המס.
- ב. הראב"ד בהשגות כתב ג"כ שההיתר משום שאיסור העבודה הוא רק מדרבנן, ומשום שהמלך היה גוול את מי שלא היה עובד את הקרקע, אלא שהראב"ד סובר ששביעית בזה"ז דאורייתא ולכן הוא העמיד דמירי במקומות שכבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל.
- ג. תוס' [תי' ב], ותוס' הרא"ש, וחידושי הר"ן הביאו את הירושלמי שנקט שההיתר היה משום חיי נפש, וביארו תוס' דהיה בזה פיקוח נפש, שהמלך היה תובע את המס וכאשר לא היה להם ממון לפרוע היו נתפסים ע"י המלך, ומהם שמתו בתפיסה זו.¹

בביאור לשון הרמב"ם שהתירו לזרוע דברים שצריכים להם עבדי המלך בלבד

כתב החזו"א [סי' כ ס"ק ד] דמסתבר שהיה מותר גם לזרוע לצורך בעלי השדות, שהרי עבדי המלך שללו מהם את מה שהכינו בשנה הששית, אלא כוונת הרמב"ם שלא התירו לזרוע אלא מאותו המין שעבדי המלך זקוקים לו, אבל מינים אחרים אין להתיר, שבהם לא ניכר האונס.

כתב החזו"א במכתב [הובא בדרך אמונה ס"ק צז] ליישוב אחד שהיו בשכנות ערבים: השטחים הגובלים עם הגויים ושכבר ניסו להסיג את גבולם והדבר מביא לפגישות מסוכנות, וע"י חרישה לחוד אפשר למנוע את הדבר, וחרישה זו לא תועיל למוצאי שביעית, קרוב הדבר שמצב זה חשוב כאונס ארנונה.

ביאורים והערות

1. ובדעת הרמב"ם כתב מהר"י קורקוס [סוד"ה ובהשגות] דאפשר שגם הוא סובר דמירי רק בזה"ז אף שלא פירש זאת, כיון שכתב משרבו האנסים ממילא מובן דאיירי בזה"ז, א"נ י"ל דאיירי אף בזמן ששביעית היתה דאורייתא דאפשר שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה מפני האונס, כיון שהוא מלאכה לאחרים, וגם אפשר לבוא לידי צער קרוב לידי סכנה. [גם החזו"א (סי' יח ס"ק ד) כתב בביאור דברי התוס' שהדבר קרוב לפיקוח נפש].

קנין הלכה

מראי מקומות

הלכה יב

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

הנוטע בשביעית

משנה פ"ב דתרומות מ"ג, ורמב"ם בפיהמ"ש שם.
גמרא גיטין דף נג: לימא כתנאי וכו' עד דף נד. אנא לא אכלי פירי דשביעית כוותיק.

מראה מקומות

הנוטע בשביעית

מקור הדין הוא במשנה פ"ב דתרומות מ"ג, הנוטע בשביעית בין שוגג ובין מזיד יעקור, ובגמ' [גיטין דף נג:]: הובאה בזה ברייתא, דנחלקו בזה תנאי, ר"מ סובר כהמשנה הנ"ל, ור"י סובר שבשוגג לא קנסוהו ורשאי לקיים את הנטיעה, ורק במזיד קנסוהו, ופסק הרמב"ם כר' מאיר.

ועי' מהר"י קורקוס שהקשה דהא קי"ל דר"מ ור"י הלכה כר"י ולמה פסק הרמב"ם כר"מ. ותירץ דכיון שסתימת המשנה כר"מ, נקטינן דהלכה כסתם משנה אף שיש פלוגתא בברייתא.

והנה הרמב"ם כתב שהטעם לאסור גם בשוגג הוא משום דנחשדו ישראל על השביעית. טעם זה הובא בגמ' גיטין [שם] לכאור את דעת ר"מ שלא קנס בדאורייתא שוגג אטו מזיד, ולכן נקט שהמבשל בשבת בשוגג יאכל, ומה שהחמיר בנוטע בשביעית בשוגג הוא משום דנחשדו על השביעית.² והקשה בספר מעשה רוקח למה הוצרך הרמב"ם לטעם זה, והרי פסק כר' יהודה שבדאורייתא קנסו שוגג אטו מזיד, וכמבואר בהל' שבת [פ"ו הכ"ג].

ולכאורה י"ל: א] מה שפסק הרמב"ם בהלכות שבת כר' יהודה דשוגג אסור, אינו משום הדין הכללי שר"מ ור"י הלכה כר"י, אלא משום מה שמבואר בגמ' חולין [דף טו.]. דכי מורי רב לתלמידי אורי כר"מ, וכי דרש בפירקא דרש כר"י, ודרכו

של הרמב"ם לפסוק כפי שהיו מורים הלכה למעשה,³ אך מעיקר הדין הלכה כסתם משנה [פ"ב תרומות] שנקטה כר"מ שהמבשל בשבת בשוגג יאכל, וכפי שכתב מהר"י קורקוס שהובא לעיל דפסקינן הלכה כסתם משנה אף שר' יהודה נחלק בברייתא.

ב] עוד י"ל דהרמב"ם [פיהמ"ש פ"ב תרומות] פירש דמה שנאמר במשנה דהמבשל בשבת בשוגג יאכל, היינו יאכל במוצאי שבת ודלא כר"מ, והיינו דקנסו שוגג אטו מזיד, ואפ"ה הביא הרמב"ם שהאיסור בשביעית הוא משום דנחשדו ישראל על השביעית,

ומוכח דסובר שהקנס בשביעית חמור יותר ממה שקנסו בשבת, שהקלו שיאכל למוצאי שבת, ואילו היו נחשדים על השביעית היו אוסרים גם בשוגג עולמית.

הלכות יג – יד

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

משנה בשביעית פ"ד מ"ב עם פירוש הרמב"ם והר"ש והרא"ש, ירושלמי שם בביאור "נתקווצה" ו"ניטייבה".
משנה שביעית פ"ד מ"ג חופרין נירין וכו'.

ביאורים והערות

2. בגמ' גיטין [שם] הובא טעם נוסף, דכיון שישראל מונין שני ערלה ממילא יודע שנטעו את האילן בשביעית ויטעו להתיר נטיעה בשביעית. ובפרק ג [הי"א] פסק הר"מ דאסור לנטוע אילן מאכל בתוך מד יום לראש השנה גם בזה"ז שהתבטל דין תוספת שביעית.

3. כע"ז מצינו ברמב"ם [פכ"א ה"ן] שפסק דאסור להשתמש באילן גם אם האילן יבש, אף שמן הדין אין בזה איסור, אלא שהיות ומצינו בגמ' [עירובין דף ק:]: דרב איקלע למקום מסויים ואסר להם שלא מן הדין, לכן נקט הרמב"ם כן למעשה.

קנין הלכה

מראי מקומות

דין נעבד בשביעית

רמב"ן יבמות דף קכב. בביאור פירות של עזיקה.
 השגות הראב"ד על בעה"מ סוכה דף יט: בדפי הרי"ף, ד"ה ופירוש של עזקה.
 משנה שביעית פ"ב מ"ג שדה שניטייבה בשביעית ב"ש אומרים וכו' עם רמב"ם בפיהמ"ש ור"ש ורא"ש.
 רמב"ם פ"ד ה"א "אפי' שדה שניטייבה" וכו'.
 רמב"ם פ"ד ה"ט"ו והשגת הראב"ד ומהר"י קורקוס וכו"מ ורדב"ז.
 חזו"א סי' י ס"ק ו.

דין שימור – פירות שלא הופקרו

גמ' יבמות דף קכב. של עזיקה, רש"י תוס' ורמב"ן
 גמ' סוכה דף לט. דתניא אין מוסרין וכו' עד ע"ב אבל בלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר אסור.
 רש"י שם דף לט: ד"ה אבל.
 תוס' שם ד"א בד"א.
 בעל המאור דף יט: בדפי הריף ד"ה לפי.
 השגת הראב"ד על בעה"מ ד"ה ופי' של עזקה.
 חזו"א סי' ט' ס"ק יז ד"ה תבואה, וסי' י ס"ק ו ד"ה אתרוגים.

מראה מקומות

מקור ההלכות האלו במשנה פ"ד מ"ב, עיי"ש דשדה שנתקוצה בשביעית תיזרע במוצאי שביעית, ולא קנסו על זה, אף שעבר
 איסור, ואילו שדה שניטייבה או נדיירה בשביעית לא תיזרע למוצאי שביעית, דקנסוהו. ובירושלמי נחלקו בביאור התיבות "נתקוצה"
 ו"נטייבה", ופסק הרמב"ם כמאן דס"ל דנתקוצה היינו שניטלו הקוצים שלה, אך לא נחרשה ממש, ובוה לא קנסו, משא"כ אם
 נטייבה, דלחך מ"ד היינו שנחרשה, בוה קנסו שלא תיזרע למוצאי שביעית.
 בטעם החילוק בין נתקוצה לבין נטייבה, כתב הרא"ש דנתקוצה עדיין לא הוכנה לזריעה, משא"כ נחרשה, 4 והוסיף הרמב"ם
 [הלכה יד] דה"נ לא קנסו במסקל אבניו [וכן בנדיירה קנסוהו, דהיינו שזיבל את השדה ע"י העמדת דיר של בהמות בתוכה].

ומה שכתב הרמב"ם דאין חוכרין שדה שניטייבה בשביעית באיסור, מקורו במשנה [פ"ד מ"ג] דחוכרין גירין מן הגויים בשביעית
 אבל לא מישראל החשוד על השביעית.

שדה שנעבדה בשביעית, האם פירותיה נאסרו

עיין רמב"ן [יבמות דף קכב]. שלמד מהמשנה הנ"ל דשדה שניטייבה בשביעית דקנסוהו שלא תיזרע למוצאי שביעית, דה"נ יש
 לאסור את הפירות של השדה שנעבדה באיסור בשביעית. וכיאר בוה את הגמ' יבמות [שם]. והובאו דברי הרמב"ן ברשב"א
 ובריטב"א שם.

גם הראב"ד [השגות על הרי"ף סוכה דף לט] כתב בביאור הגמ' ביבמות שפירות שדה עבודה ומטוייבת אסורים, דאם גזרו על

ביאורים והערות

4. והרדב"ז על הרמב"ם כתב דנתקוצה אינה עבודת קרקע ממש, שאינה אלא להסיר הקוצים, משא"כ נחרשה או נדיירה שהן עבודת
 קרקע ממש. ורש"י ותוס' [בכורות דף לד:]: פירשו דנתקוצה היינו שהסירו את הקוצים התלושים מן הקרקע ולא את המחוברים בהן, אבל
 החזו"א כתב שדעת הרמב"ם שגם בקוצים מחוברים לא קנסו.

קנין הלכה

מראי מקומות

הספחין כ"ש על הפירות האלו.⁵

אמנם לכאורה דברי הראשונים האלו צ"ע, דבהך מתניתין [פ"ב מ"ג] יש בבא נוספת, שדה שניטיבה בשביעית, כ"ש אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית, וב"ה אומרים אוכלין פירותיה בשביעית, וקיי"ל כב"ה, וא"כ מפורש בזה שנעבד לא נאסר בשביעית, וכן פסק הרמב"ם [פרק ד ה"א], עיי"ש דאיירי בספחים שצמחו בשביעית מאליהן, שכתב הרמב"ם שאין בהם איסור תורה, והוסיף דאפילו שדה שניטיבה בשביעית וצמחו בה ספחים, מותרים הם מן הדין [אלא שגזרו בהן גזירת ספחין],⁶ וכן פסק הרמב"ם גם [פ"ד ה"ד] בפול המצרי שעבר וזרעו בשביעית למטרת הירק שבו, ויצא לשמינית, שאין בו גזירת ספחין כיון שבירקות אולינן בתר לקיטה, ולכן הוא מותר באכילה, ומבואר שלא אסרוהו אף שנזרע בשביעית.⁷

והראב"ד [שם] השיג על הרמב"ם וכתב שלא מצינו נזרע בשביעית שיהא מותר, שהרי הנוטע בשביעית במזיד יעקור, ואף מה שניטע קודם השביעית בתוך ל יום לרב אסור לקיימו.

להלכה: המנהג בירושלים היה לאסור בנעבד, וכפי שהורו הבד"צ [בראשות ר' חיים ברלין זצ"ל] בשנת תרעה. ובחזו"א יש בזה לכאורה סתירה, שבס"י ט [ס"ק יז ד"ה תבואה ופירות] מבואר מדבריו לאסור משומר ונעבד, אך ציין שבס"י י [ס"ק ו ד"ה ואתרוגיו] כתב בזה קולא, והיינו לענין קניית אתרוגים של שביעית.

דין פירות שלא הופקרו בשביעית

הראשונים נחלקו בפירות שנשמרו בשביעית ע"י הבעלים:

- א. רש"י [יבמות דף קכב.] בברייתא דנכרי שהביא פירות ואמר שהם "של עזיקה" הביא את פירוש רבותיו, שהכוונה שהפירות באו משדה שמורה מוקפת בגדר, וכתב ע"ז רש"י שלא ידע איזה איסור יש בפירות האלו.
- גם הרמב"ן והרשב"א [שם] נקטו דפירות שנשמרו בשביעית באיסור לא נאסרו, וכן דעת הר"ש [פ"ח מ"ו]. וכתב החזו"א [סי' י ס"ק ה ד"ה ובתוס'] דכן משמע ברמב"ם [פ"ח ה"י] שכתב דאסור לשמור וכן אסור ליקח מעם הארץ, משום שאסור למסור דמי שביעית לעם הארץ, ומשמע שהפירות עצמן מותרים.
- ב. בתוס' [שם וכן בסוכה דף לט: ד"ה בד"א] הובאה שיטת ר"ת שנקט דפירות שנשמרו אסורים, וכתב שזה ביאור הפסוק "ואת ענבי נזירך לא תבצור", שענבים שנשמרו אסורים באכילה ולכן אסור לבצור אותן,⁸ וכן כתבו הרז"ה

ביאורים והערות

5. ועיי"ש בראב"ד שכתב שאיסור זה של פירות שדה שניטיבה חל גם על שדה של נכרי, ועיי"ש שכתב שזה ק"ו מאיסור ספחין, ומשמע דהיינו איסור דרבנן.
6. ואולי יש לדחוק דלא אסרו הרמב"ן וסיעתו את הפירות שנעבדה בהם מלאכה אלא אם אכן הפירות באו כתוצאה מהמלאכה, וכלשונו של הרמב"ן [יבמות שם] "ופירות עצמן אסורים דמחמת עבודת שביעית באו", אבל בסיפא שנחלקו ב"ש וב"ה, על כרחנו מיירי בירקות שכבר היו קיימים כגון שנכנסו מהששית, או בפירות האילן הצומחין מאליהן, והעבודה האסורה רק השביחה אותם, דבזה לא נאסר. [אך לפי"ז שוב תקשה הברייתא (ביבמות שם) בנכרי שאמר שפירות אלו של עזקה הן, באילו פירות מיירי, אם נכנסו מהששית או פירות האילן הרי לא נאסרו, ואם נזרעו בשביעית בלא"ה אסורים הם משום ספחין, וצ"ע].
7. והנה הרא"ש במשנה הנ"ל בשדה שניטיבה בשביעית כתב דמיירי בשדה אילן, ויש לעיין למה לא כתב דמיירי בשדה ירק. ולכאורה י"ל דבשדה ירק לא משכחת לה שיגדלו ירקות בשביעית אחרי חרישת השדה שהרי אין זורעין בשביעית, ואף אם גדלו ירקות מעצמן הרי הן אסורין משום גזירת ספחין. ואכן כך דן החזו"א [סי' י ס"ק ו] לפרש את הרא"ש, אך אח"כ כתב החזו"א דיותר מסתבר לומר שרק בשדה אילן התירו ב"ה את הפירות, אך אם נזרעו ירקות או תבואה בשביעית גם ב"ה מודים לאוסרם, דקנסו בנזרע טפי מאשר קנסו בנעבד בשאר עבודות, אמנם כתב זאת בדעת הרא"ש, דברמב"ם [פ"ד ה"ו] מפורש שגם מה שנזרע באיסור מותר בדיעבד בשביעית.
8. ובתוס' [שם] הקשו על רבינו תם דמשמע בתו"כ שהאיסור שבפסוק זה לא בא אלא לומר שלא לקצור כדרך הקוצרים, ולא קאי על איסור הפירות. ועוד הקשו דבברייתא המובאת בסוכה שם איתא דהלוקח פירות שביעית מעם הארץ לא יקח יותר ממזון ג' סעודות, משום דמוסר דמי שביעית לע"ה, וביארו בברייתא דהיינו בלוקח מן המופקר, אבל בלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסור אסור, ומשמע שהאיסור

קנין הלכה

מראי מקומות

והראב"ד על הרי"ף בסוכה [דף לט], וכן כתב הגר"א בשנות אליהו [פ"ח מ"ו].

להלכה: המנהג בירושלים הוא לאסור את השמור, וכפי שפרסמו הבר"צ בכרוז משנת תרע. ובחזו"א [סי' כו סדר השביעית ס"ק א] אסר שמור, וכן כתב גם בסי' ט [ס"ק יז], אך ציין שם לסי' י [ס"ק ו] שם התיר שמור לענין אתרוגים. גם בקובץ אנרות [ח"ב סי' קסב] התיר החזו"א פירות שמורים, אך אסר לקנות מן המשומר מחמת קנס, כשם שאסור לקנות מהחשוד על השביעית כל דבר שיש בו זיקת שביעית.

הלכות מז – כב

בהלכות אלו מובאים כמה ציורים של מעשים הנעשים בקרקע או באילנות שלא למטרת עבודת הקרקע והאילן אלא לתכלית אחרת, אלא שממילא גם מושבחים הקרקע והאילן, ובשאר איסורי תורה הרי זה נידון של פסיק רישיה ואסור, ולענין שביעית יבוארו הדברים להלן.

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

פעולה שיש בה תועלת לקרקע אך האדם עושה אותה לכוונה אחרת, פסיק רישיה בשביעית

משנה שביעית פ"ד מ"ה אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית וכו'.

רמב"ם להלן פ"ב הלכה כא.

חזו"א סי' יט ס"ק יד.

משנה שביעית פ"ד מ"ו, המזנב בגפנים, ורמב"ם בפ"י המשניות שם.

רמב"ם פ"א ה"כ ומהר"י קורקוס.

גמ' סנהדרין דף כו. ר' חייא בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק וכו' עד שם הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. תוס' שם ד"ה לעקל. מהרש"ל בחכמת שלמה על התוס'.

חזו"א סי' יט ס"ק יד ד"ה ובתוס'.

חזו"א סי' יח ס"ק ו ד"ה ויש.

רמב"ם להלן פרק ב ה"ח בדין מחצב. וחזו"א סי' יט ס"ק ד ד"ה ולפי"ז.

משנה פ"ד מ"א וירושלמי המובא בר"ש, רמב"ם פ"א הי"ז.

תוס' מועד קטן דף ב: ד"ה מפני, בתירוץ השני.

חזו"א סי' יט ס"ק ב וס"ק טו-טז.

מראה מקומות

דיני פסיק רישיה בשביעית

העושה בשביעית פעולה אשר היא מכלל עבודת הארץ והאילן אך אינו מתכוין לעבודה רק למטרה אחרת, כגון שזומר לצורך עצים או מסקל אבנים מן האדמה לצורך בניית גדר, מצינו בזה כמה הלכות וכמה שיטות:

א] במשנה [פ"ד מ"ה] איתא אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה, ור' יהודה אומר שאם קצין שלא כדרכה ה"ז מותר. והרמב"ם [פ"א הכ"א] כתב שהיתר זה של ר' יהודה נאמר רק כשאינו מתכוין לעבודת האילן אלא צריך לעצים, אך אם

קנין הלכה

מראי מקומות

מתכוין לעבודה ה"ז אסור אף בשלא כדרכה.

ומשמע דאף כשעושה שלא כדרכה ה"ז גורם השבחה מסויימת, ולכן נאסר במכוין לכך, אך באינו מתכוין שרי.⁹

[ב] וכעין זה במשנה [פ"ד מ"ו] במזונב בגפנים, שר' יוסי הצריך לעשות שינוי במקום החיתוך, אך ר"ע התיר לקצוץ כדרכו, וכתב הרמב"ם [פיהמ"ש] דהיינו כשאינו מתכוין לזמור.¹⁰

ולכאורה מוכח שגם כאן לא מיירי באופן שהוא דרך זמירה, שהרי בבתולת שקמה אסר הרמב"ם כשעושה כדרך אף כשצריך לעצים, וצ"ל דעצם פעולת המזונב אינה ממש כפעולת הזמור הרגילה, וכן כתב בפאת השלחן [סי' כ הערה מט] והחזו"א [סי' יט סוס"ק יד וס"ק טו].
[ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (סי' כז) פירש דמיירי שקוצץ את כל הזמורות ומשאר רק את הגזע].

[ג] בגמ' [סנהדרין דף כו.] איתא שהלכו אמוראים עם ר"ל וראו אדם קוצץ זמורות הגפנים, ואמרו האמוראים לר"ל דיכול אותו אדם לומר שלא נתכוין לזמירה, אלא היה צריך את הזמורה לצורך עקל בית הכר. ולכאורה מבואר בגמרא דכאשר אינו מתכוין לזמירה ה"ז מותר. אמנם תוס' [שם ד"ה לעקל] הקשו דמ"ש מזמור וצריך לעצים דחייב שתיים, וה"נ יאסר משום שביעית אף שעיקר זמירתו הוא לצורך השימוש בזמורה. ותירצו לפי ביאור המהרש"ל [שם] שעשה זאת באופן שהזמירה הזו קשה לגפן, ואף שמ"מ יש גם קצת השבחה שמכח מעשהו צומחת הגפן מעט מ"מ מקלקל יותר מאשר מתקן, ולכן לענין שבת חייב אם כוונתו גם לתועלת הזו אף שקלקלו מרובה, אבל לענין שביעית אין איסור אלא אם עושה עבודת האילן, דכיון שמתקלקל יותר מאשר מתקן אין בזה שם עבודת האילן.

והחזו"א [סי' יט ס"ק יד ד"ה ובתו'] פירש כוונת התוס' דמתוך שפעולת הזמור צריכה דקדוק וחכמה, וכל זמור שאינו על צד הדקדוק עושה גירעון בפירות, לכן בשבת חשיב זמור, דסו"ם הזמירה הועילה אף שלא דקדק כהוגן, אבל בשביעית כיון שאין זה דרך הזמירה והוא לא נתכוין לזמור אלא לעצים לכן שרי, כמו שנתבאר לעיל בבתולת השקמה.

וכלל הדבר נתבאר בחזו"א [לעיל סימן יח ס"ק ו ד"ה ויש], דמן התורה אינו חייב אלא במתכוין, וכל שאינו מתכוין לעבודת הארץ אינו אסור אלא מדרבנן, והתירו במקום שהיה נראה להם להתיר, והחזו"א חזר וכתב דברים אלו גם להלן [סי' יט ס"ק ב]. ע"פ הנ"ל כתב החזו"א [סי' יט ס"ק ד ד"ה ולפי"ז] לפרש דברי הרמב"ם [פ"ב ה"ח גבי מחצב], שמבואר בדבריו דאם התחיל לחצוב את האבנים קודם שביעית, מותר להמשיך לחצוב בשביעית אף כאשר כוונתו לתקן שדהו, וכתב דמיירי באופן שעיקר כוונתו של האדם היא לחצוב אבנים, אך הוא מתכוין גם לעבודת הארץ, וכל שעיקר המלאכה אינו לעבודת הארץ אינו אסור מהתורה, [אף למאן דס"ל דכל התולדות אסורות מהתורה]. וציין החזו"א למה דסבר רשב"ג שמותר ללמד את הפרה לחרוש, ואמנם לא קיי"ל כרשב"ג אך מ"מ יש בזה מקור לעיקר היסוד.

ואף שמדרבנן אסרו גם כשאין עיקר כוונתו למלאכה, מ"מ התירו חכמים מה שהתירו.

ולעתים התירו כל שניכר ממעשיו שאין כוונתו לעבודת הארץ, וכגון הא דאיתא במשנה [פ"ד מ"א] דבראשונה היו מתירים ללקט מתוך שדהו עצים ואבנים ועשבים רק את הגס הגס ולא את הדקים, דנראה כמתכוין לתקן שדהו, ומבואר בירושלמי דבתוך של

ביאורים והערות

9. ועיין חזו"א [סי' יט ס"ק יד ד"ה וכן] שהסתפק אם ההיתר הוא גם כשיש לו ניהותא במה שהעץ צומח יותר, כיון שכל כוונתו לעצים, או דרך כשאין לו ניהותא שרי.

10. ובחיבורו [פ"א ה"כ] העתיק הרמב"ם את דין המזונב ולא כתב דמיירי דוקא באינו מתכוין לזמור. אמנם מהר"י קורקוס כתב דפשוט דמיירי באינו מתכוין לזמור.

קנין הלכה

מראי מקומות

חבירו היה מותר ללקט בין גסין בין דקין, כיון שבדאי אין כונתו לתקן את שדה חבירו, והרי בפועל הוא מנקה לגמרי את השדה ללא שינוי. ובירושלמי איתא שאם היתה כירתו שם מותר ללקט, דכירתו מוכחת עליו שמלקט לעשות הסקה, והרמב"ם [פ"א ה"ז] כתב שכאשר כירתו מוכחת עליו מותר ללקוט הכל, דהיינו בין גסין בין דקין, וחזוין שע"י שאינו מתכוין לתקון השדה וגם ניכר הדבר ה"ז מותר, ולא אמרינן דהוי פ"ר ויאסר.

שיטת התוס' בפ"ר בשביעית

כתבו התוס' [מו"ק דף ד: ד"ה מפני בתירוץ השני] דמאן דס"ל דטעמא דראב"ע דאין עושין את אמת המים בשביעית הוא משום שמכשיר אנפיה לזריעה הוא מדינא, דחשיב ליה עבודת קרקע ממש, ואף שאינו מתכוין לכך מ"מ מלאכה היא ומורה ר"ש בפ"ר, ורבנן שהתירו משום דכיון שע"י שינוי עבד לאו מלאכה היא.

ומבואר מתוס' דס"ל דפ"ר בשביעית הוי עבודת קרקע ממש, אא"כ עושה בשינוי, וכעין זה כתבו תוס' גם בסנהדרין [דף כו.]. דמי שקוצץ זמורה לצורך עקל בית הכד מ"מ הוי זמור, וכדין הזומר וצריך לעצים שחייב בשבת ב' חטאות ורק משום שעשה באופן שהזמירה אינה כדרכה אלא בצורה שקשה לגפן לכן ל"ה זמירה.

להלכה: בחזו"א [סי' יט ס"ק ב וס"ק טו] משמע שנקט לעיקר דכל שאינו מתכוין לעבודת הקרקע אין בזה איסור תורה, ומעתה התירו חכמים כל שעושה שינוי מעיקר צורת המלאכה [וכפי שהבאנו מדין הקוצץ בתולת שקמה], או שיש הוכחה גמורה שאינו מכין למלאכה, וכעין מה שאמרו דכירתו מוכחת עליו.

קציצת ענפי אילנות שלא למטרת גיזום

הבא לקצוץ ענפי אילנות שלא למטרת גיזום העץ אלא משום שהוא זקוק להם לצורך סכך, או שהם נמצאים מעל מקום המיועד לסוכה, או שהם מפריעים להילוך בני אדם, כתב החזו"א [סי' יט ס"ק טו-טז] דיש להתיר זאת כאשר אין מתכוונים כלל לתועלת הזמורה, דמתוך שאינו מתכוין לעבודת הארץ כלל אין כאן איסור תורה בכל גווני. ועוד שהחזו"א נקט לעיקר להלכה שאיסור זמירת שאר אילנות [פרט לגפן] אינו מהתורה אלא מדרבנן, לכן יש להתיר למי שאינו בקי במלאכת הזמירה ואינו יודע לעשותו בדקדוק כלל. [וכ"ש דשרי אם גזום הכל מצד אחד של האילן, או שמשיר זיז מפה שלא כדרך הגיזום הרגילה]. והיינו דמותר לעשות מלאכה כשאינו מתכוין לה אם הוא נעשה קצת בשינוי, ובמי שאינו בקי במלאכה זו בכל גווני חשבינן לה כדרך שינוי.

אמנם לענין גיזום גדר היה לצורך נוי הגדר, כיון שנתברר ע"פ מומחים שלצורך נוי הגדר יש לגרום לכך שיצמחו ענפים צעירים, וכן בתחתית השיחים, ולולי הגיזום יצמחו הענפים למעלה ויתדלדלו למטה, לכן יש לאסור זאת, כן כתב בספר חוט שני [עמ' קיט].¹¹

פרקים ב – ג

פרק ב עוסק בשני נושאים פרטיים: א. הוצאת זבלים לשרדה. ב. חציבת אבנים בשרדה.

פרק ג עוסק כולו בדיני תוספת שביעית שאינה נוהגת אלא בזמן שבית המקדש קיים ולא בזמן הזה כמבואר ברמב"ם [פ"ג ה"א],

ביאורים והערות

11. ובמקרה שלדעת מומחים יש חשש שיתעבו הענפים של הגדר ויתקלקל הנוי שלה באופן שלא יהא ניתן לתקנו אחר השביעית, יש להתיר את הגיזום משום פסידא, לפי מה שנקט החזו"א שגיזום שאר אילנות אינו אלא מדרבנן. [ולחסוכרים שאיסור זמירה גם בשאר אילנות הוא מן התורה, ה"ז תלוי במחלוקת האחרונים אם מלאכות דאורייתא הותרו במקום פסידא].

קנין הלכה

מראי מקומות

ורק ההלכה האחרונה בפרק ג נוהגת בזמ"ה, ולכן גדלג על פרקים ב וג עד פרק ג הלכה יא.

פרק ג הלכה יא

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

נטיעה קודם שביעית

גמ' גיטין דף נג: דתניא הנוטע בשבת וכו' עד דף נד. אנא לא אכלי פירות שביעית כוותך.

ירושלמי פ"ב ה"ד נטעו ומת בנו מהו שיהא מותר לקיימו.

גמ' ראש השנה דף י: אמר ר"נ אמר רבה בר אבוב לדברי האומר שלשים וכו' רש"י ד"ה צריך, תוס' ד"ה שלשים, ריטב"א שם.

רמב"ם פ"ג הי"א, מהר"י קורקוס, רע"א, חזו"א סי' יז ס"ק כה.

חזו"א סי' כב ס"ק ה.

לענין נטיעה ביום טז אב: תויר"ט פ"ק דר"ה מ"א, נוב"י או"ח סי' סד, חזו"א סי' כו ס"ק ב.

מראה מקומות

איסור נטיעה קודם השביעית

בגמ' [גיטין דף נג:]: הובאה ברייתא, דר' מאיר סבר שהנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור, ואילו בנוטע בשבת סבר ר"מ דבשוגג רשאי לקיים את הנטיעה ורק במזיד יעקור, ואמר ר' מאיר דמעם הא דהחמיר בשביעית טפי מבשבת שאף במזיד יעקור, הוא משום שישראל מונין לשביעית ואין מונין לשבתות, [ופירש"י דכאשר ימנו שני ערלה לנטיעה זו יודע שנוטעה בשביעית ויבואו למעות ולהתיר למעת שביעית], ד"א נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבת.

ובירושלמי [פ"ב שביעית ה"ד] משמע דיש נפק"מ בין הטעמים, דלפי הטעם דמונין לשביעית גם אם מת הפושע צריך בנו לעקור את הנטיעה, משא"כ לפי הטעם דחשד. ועוד נפק"מ ישנו, דלפי הטעם דמונין, אסור לנטוע גם בתוך מד יום קודם ר"ה של השביעית, דכיון שבכ"ג לא תעלה לו שנה, וימנו שני ערלה מהשנה השביעית, שוב יטעו לומר שמותר לנטוע בשביעית. והנה הטעם של מונין שני ערלה שייך רק בעצי מאכל ולא בעצי סרק.

ובגמ' ר"ה [דף י:]: איתא לדברי האומר ל' [פי' שנטיעה נקלטת בל' יום] צריך ל' ולדברי האומר יד צריך יד ושלושים. ופירש"י דקאי על נטיעה בששית קודם שנת השביעית, דקפדינן שלא תהא הנטיעה נקלטת בתוך ל' יום של תוספת שביעית. ור"ת פירש דהמימרא הנ"ל קאי לענין שני ערלה ולא לענין שביעית כלל, דס"ל דאין קפידא אם תקלט הנטיעה בזמן תוספת השביעית. והרמב"ן והריטב"א כתבו דקאי על נטיעה קודם השביעית, והטעם כמבואר בגמ' [גיטין דף נג: הנ"ל] דמונין ישראל שני ערלה ויסברו שנטעו בשביעית וכדירושלמי [הנ"ל], דמחמת טעם דמונין אסרינן לנטוע תוך מד יום קודם השביעית.

שיטת הרמב"ם

בשיטת הרמב"ם נחלקו המפרשים:

א [מהר"י קורקוס נקט שמוזה שהרמב"ם סתם ולא כתב כלל את הטעם של מנין שני ערלה, וגם לא חילק בין עץ מאכל לעץ

קנין הלכה

מראי מקומות

סרק, משמע דס"ל שטעם האיסור אינו משום שמונין שני ערלה, אלא נתחדשה תקנת חכמים מסויימת של דין תוספת שביעית, שתיקנו אותה גם בזה"ו, [אף שעיקר ההלכה למושה מסיני של תוספת בטלה כשנחרב ביהמ"ק], והטעם משום חשד, דאם יטע בסמוך לר"ה תהיה הנטיעה קטנה מאוד ויחשדוהו שנטע בשביעית.

[ב] אמנם רע"א ציין על הרמב"ם שטעם האיסור הוא משום מנין שני ערלה, כמש"כ הרמב"ן והריטב"א בר"ה, וכן נקט החזו"א [סי' יז ס"ק כה].

גם לענין הלכה כתב החזו"א [סי' כב ס"ק ה] שמותר למעט אילן סרק עד ר"ה, [דלא שייך בו הטעם דמונין שני ערלה, והחזו"א לא חושש להא דהנטיעה נקלטת בשביעית, כפי שהאריך גם בס' יז ס"ק כה].¹²

פרק ד – הלכה א

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

איסור ספיחין

האם יש איסור תורה בספיחין

גמ' פסחים דף נא: דתניא הן לא נזרע וכו', עד שם מכאן לספיחין שהן אסורים.
גמ' מנחות דף ה: משמע דרבנן פליגי על ר"ע.
תורת כהנים פרשת בהר פרק ד אות ה.
רמב"ם פרק ד ה"ו.
רמב"ן עה"ת ריש פרשת בהר.
יראים מצוה קנח, מביא את דברי רבי עקיבא.

את ספיח קצירך לא תקצור, שלא יקצרו כדרך הקוצרים

רמב"ם פ"ד ה"א.
רש"י פרק ו משנה ב.
חזו"א סי' יב ס"ק ה-ו.
תוס' ר"ה דף ט. ד"ה וקציר [השני].
גרא שנות אליהו פ"ו מ"ח, פ"א מ"ו בענין שינוי בצורת הלקיטה.
רמב"ן על התורה ריש פ' בהר.

ביאורים והערות

12. והנה מפשטות לשון הרמב"ם משמע שאין היתר אלא או נוטע קודם מד יום לפני ר"ה, דהיינו בטו באב [שאז יש מד יום שלמים מטו באב עד כט באלול, דחודש אב לעולם מלא וחודש אלול חסר], וכן נקטו בשיטתו התוי"ט [פ"ק ר"ה מ"א] והנוב"י [תנינא אר"ח סי' סד], אמנם הטו"א [ר"ה דף י:] והנוב"י [שם] תמהו ע"ז, דכיון דקיי"ל בגמ' [פסחים נה.] דאמרינן מקצת היום ככולו לענין ג' ימים של קליטת זרע, ה"נ מסתבר דאמרינן מקצת היום ככולו לענין יד יום של קליטת הנטיעה. [והנוב"י תירץ דכיון שבגמ' לא נתפרש לשון "יד יום" רק לשון "שתי שבתות" לכן ל"א בזה מקצת היום כולו. והחזו"א [סי' כו ס"ק ב] האריך לדחות טעם זה]. ולכן הסיק החזו"א דעדיף לדחוק לשון הרמב"ם והטור ולא לזוז מדברי הגמ' דאמרינן מקצת היום ככולו [וכן כתבו, רבינו ירוחם (נתיב כא ח"ג), והמאירי (ר"ה דף ט:)].

ונמצא שלדעת רבינו ירוחם והמאירי [וכן גירסת הדברי חמודות ברא"ש הלכות ערלה סו"ס ט] מותר לנטוע אילן מאכל גם בטו אב קודם שקיעת החמה, וכן נקט החזו"א לדינא גם בהלכות ערלה [אות ב]. ולדעת התוי"ט והנוב"י יש לחוש ולנטוע קודם טו באב.

קנין הלכה

מראי מקומות

איסור דרבנן ללקוט הרבה מן ההפקר

משנה פ"ה מ"ז.

חזו"א סי' יב ס"ק ו ד"ה ונראה.

מראה מקומות

מתלוקת ר"ע וחכמים בספיחין

בגמ' [פסחים דף נא:]: מובאת ברייתא שנחלקו בה ר"ש ורבנן בספיחי כרוב, ואמרו ע"ז בגמ' דתרווייהו אליבא דר"ע הסובר שספיחין אסורים מן התורה, דתניא הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו, א"ר עקיבא וכו' מאחר שאין זורעין מהיבא אוספין, מכאן לספיחים שהם אסורים.¹³ והובאה דעת ר"ע גם בגמ' מנחות [דף ה:]: עיי"ש שאמרו מה למנחת העומר שכן מתרת את החדש, ואף בשביעית שאין בה תבואה שנזרעה עכשיו מ"מ מתרת היא את הספיחין, ואמרו דאליבא דר"ע אין מנחת העומר מתרת כלל בשביעית, שהרי לשיטתו הספיחין אסורים מן התורה.

להלכה: נחלקו הראשונים:

- א. הרמב"ם [כאן] פסק כחכמים, שספיחים אינם אסורים מן התורה אלא מדרבנן, וכן משמע ברמב"ן על התורה שנקט כחכמים.
- ב. היראים [מצוה קנח] נקט כר"ע שספיחין אסורים מן התורה, וכן משמע קצת בדברי הגר"א [שנות אליהו פרק ט מ"א].

מה שכתב הרמב"ם דאפילו שדה שניטיבה בשביעית פירותיה מותרים באכילה נתבאר לעיל [פרק א הלכה יג-יד].

את ספיח קצינד לא תקצור, שלא יקצרו בדרך הקוצרים

הראשונים נחלקו בביאור הדרשה הזו:

א [הרמב"ם פירש דקצירה בדרך הקוצרים שנאסרה היינו אם קצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר, או שקצר לעבודת הארץ. ויש להסתפק אם כוונת הרמב"ם לומר שאינו עובר באיסור תורה עד שיעשה את כל הפעולות הנ"ל [קצירת כל השדה, העמדת כרי, דישה בבקר].

וברש"ש [פרק ו משנה ב] כתב דאיסור העמדת כרי אינו אלא מדרבנן, ומשמע מדבריו שלוקה מן התורה על קצירת כל השדה אף בלי העמדת כרי. והחזו"א [סי' יב ס"ק ה] הסתפק בפשט דברי הרמב"ם, אם כוונתו שעל קצירה לחוד לוקה, וא"כ ה"ה דעל העמדת כרי לחוד ילקה, [ותמוה דמה המקור לחייב מלקות מן התורה על העמדת כרי, שהיא מלאכה בתלוש], או שאינו לוקה עד שינהג בדרך בעלים בכל הפעולות, קצירה והעמדת כרי ודישה בבקר.

ולא מצינו לפי הרמב"ם חיוב לשנות בצורת הבצירה [כגון לבצור בכלים שאין רגילים לבצור בו].¹⁴ כך כתב החזו"א [סי' יב

ביאורים והערות

13. דברי ר"ע האלו הובאו גם בתורת כהנים [פרשת בהר פרק ד אות ה], וז"ל הן לא נזרע וכו' א"ר עקיבא מכאן סמכו חכמים על הספיחים שיהיו אסורים בשביעית, וחכמים אומרים אין ספיחין אסורים מן התורה אלא מדברי סופרים.

[והנה גם בתחילת הפרשה, על הפסוק את ספיח קצינד לא תקצור, אמרו בתו"כ מכאן סמכו חכמים על הספיחין שיהיו אסורים בשביעית, וכתב הרמב"ן [ריש פרשת בהר] דאזיל כאן התו"כ כשיטת ר"ע הסובר שספיחין אסורים מן התורה, ולפי"ז צ"ע למה הביא בכרייתא את מקורו לאיסור ספיחין מהפסוק הן לא נזרע ולא נאסוף וכו' ולא מהפסוק המפורש הזה שנאמר בו להדיא את ספיח קצינד לא תקצור].

14. מה דאיתא במשנה [פ"ח מ"ו] דתאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אלא בחרבה, מפרש הרמב"ם דמיירי לאחר שכבר נתלשו הפירות ובאו לעשות מהן גרוגרות דאין עושין זאת במקום הרגיל [אשר היה נקרא "מוקצה"] אלא במקום אחר ["חרבה"].

קנין הלכה

מראי מקומות

ס"ק ז.

עוד הוסיף החזו"א [סי' יב ס"ק ה ד"ה דעת] דקרוב הדבר שאיסור תורה אינו אלא בקוצר מהשדה שלו [אף אם הפקירה כדן], ולא בקוצר שדה אחרים. והביא החזו"א [שם ס"ק ו] ראייה לזה מהתוספתא שהובאה ברמב"ן ובר"ש [פ"ט מ"ח], שבית דין היו שולחים שלוחיהם לדרך ענבים בנת, וכתב החזו"א שמשמע שהיו בוצרים הכל בבת אחת. עוד כתב החזו"א [סי' יב ס"ק ו] דבאיסור של קצירת כל השדה, אין נפק"מ אם הבעלים עצמו קוצר, או שלוחיו, או אף נכרי או קוף, דעיקר האיסור הוא בתוצאה, שהאדם זוכה בכל פירות שדהו.

ב] בתוס' [ר"ה דף ט. ד"ה וקציר השני] משמע שהאיסור הוא לקצור כדרכו בשאר השנים, אך אם עושה שינוי מותר, וציינו למשנה [פ"ח מ"ו] דתאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה, ומשמע שפירשו את המשנה על אופן הקצירה מן המחובר. 15.

ג] הרמב"ן [על התורה פרשת בהר] מפרש שהאיסור שלא לקצור כדרך הקוצרים, הוא שלא לקצור מן המחובר כדרך הבעלים המשמרים פירותיהם וקוצרים אותם, אבל אם הפקיר את הפירות כדן אין איסור מן התורה אף אם יקצור את כל השדה.

איסור מדרבנן ללקוט הרבה מן ההפקר

כתב החזו"א [סי' יב ס"ק ו ד"ה ונראה] דכל מה שנתבאר לעיל בדעת הרמב"ם שהתורה אסרה לקצור כל שדהו, ומשמע שאם משייר באופן ששיורו מוכיח עליו שאינו נוהג בעלות אין בזה איסור תורה, היינו לענין הלאו דאורייתא אבל חכמים אסרו שלא ללקוט הרבה, שריבוי הכמות דומה לסחורה ובו לא מהני שיור, והמקור להגבלה בשיעור הלקיטה הוא בפרק ה [משנה ז]. ודעת החזו"א שהאיסור ללקוט כמות גדולה מן ההפקר נאמר בין על בעל השדה ובין על אחרים.

קצירה לעבודת הארץ

מה שכתב הרמב"ם שהקוצר לעבודת הארץ לוקה נתבאר לעיל בפרק א [הלכה ב].

פרק ד הלכה ג – דין ספיחין בפירות האילן

מקורות הלכה – לעזרת המעיין

לענין בנות

כרם ציון הלכות שביעית פרק יא.
ספר חוט שני פ"ד ה"ד בשם החזו"א.

המלקט ספיחין

רמב"ם פ"א ה"ג, רדב"ז על הרמב"ם.
פאת השולחן סי' כב ס"ק ב במה שכתב בשם הערוך.
חזו"א סי' ט' ס"ק ד סוד"ה ר"מ.

קנין הלכה

מראי מקומות

דיני ספיחין בדברים שאינם מאכל אדם

ירושלמי פ"ט ה"ה בדין תבן וקש של שביעית.

תפארת ישראל פרק ז אות יד.

חזו"א סי' ט ס"ק יז ד"ה ומש"כ.

שו"ת מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך זצ"ל ח"א סי' נא אות יא.

דרך אמונה בהלכה זו ד"ה שיהיו.

אין איסור הנאה בספיחין

שער המלך פ"ד משביעית ה"א.

חזו"א סי' יג סוס"ק טז.

חזו"א סי' כו סדר השביעית ס"ק א סוד"ה הצמחים.

משנה ראשונה פרק ב משנה י לענין זריעת ספיחין, ועשיית מלוגמא מהם.

חזו"א סי' ט ס"ק ד ד"ה ר"מ.

דין ספיחין בדבר שאין בו קדושת שביעית

חזו"א סי' ט ס"ק ד ד"ה והא.

חזו"א סי' יב ס"ק יב ד"ה ירושלמי וד"ה ומסקינן.

שו"ת מנחת שלמה להגרש"ז א זצ"ל ח"א סי' נא ס"ק יא.

מראה מקומות

הקדמה לגזירת ספיחין

המקור לגזירת ספיחין הוא במשנה [פ"ט מ"א] וחכמים אומרים כל הספיחין אסורים, וכן בתו"כ [פ' בהר פרק ב] וחכמים אומרים אין הספיחין אסורים מהתורה אלא מדברי סופרים.

והנה הרמב"ם [פיהמ"ש מהדורא קמא נדפסה בש"ס וילנא] לא סבר כלל איסור ספיחין, וכתב דמה שאמרו חכמים דכל הספיחין אסורים, הוא מחמת מה שאסרו חכמים לקנות מעם הארץ מן המשומר אפילו בכחצי איסר, וכן במשנה [פ"ו מ"א] כמה שאמרו שכל הגדל במקום שכיבשו גם עולי בבל אינו נאכל, פירש הרמב"ם שאיסור האכילה הוא משום שנעבד באיסור [וכך פירש הרי"צ גיאת].

אמנם כתב הרמב"ם [תשובת פאר הדור סי' טז] דלאחר זמן כאשר ישב ועיין היטב בכל הלכה והלכה מחיבור משנה תורה נתחדש לו איסור ספיחין, ועפ"ז כתב במשנה תורה את איסור הספיחין, וכן כתב במהדורא בתרא של פיהמ"ש [פ"ט מ"א] לגבי מה שאמרו חכמים דספיחין אסורים, וכן בפ"ו [מ"א] דמה שגדל בכיבוש עולי בבל אינו נאכל משום איסור ספיחין, ואפילו גדל מאליו.

הירבוזין השוטים [כדברי המשנה פ"ט מ"א]

ע"פ הנ"ל שינה הרמב"ם גם את טעם ההיתר ליקח מכל אדם את הפיגם והירבוזין השוטים וכו', דבמהדו"ק כתב שהכוונה בהיתר זה הוא דמותר לקנותם מעם הארץ בשיעור ג' סעודות, הואיל וחזקתם שאינם מן המשומר, [שאם היה חשש שהוא מן המשומר היה אסור לקנות אפילו בכחצי איסר]. ובמהדורא בתרא וכן במשנה תורה כתב הרמב"ם דעיקר החידוש במשנה הוא שאין בירקות אלו איסור ספיחין הואיל ואין דרך בני אדם לזרוען. [אמנם גם אחר שאין בהן איסור ספיחין יש בהן קדושת שביעית, ולכן אין

קנין הלכה

מראי מקומות

לקנותם מעם הארץ אלא בשיעור ג סעודות כמבואר בגמ' [סוכה דף לט:], והמעט משום איסור מסירת דמו שביעית לעם הארץ.

האם גזרו איסור ספיחין בדברים שאינם מאכל אדם, כגון מאכלי בהמה וצמחי בושם

הרמב"ם כתב שגזרו על הספיחים שיהיו אסורים באכילה, והאחרונים דנו אם איסור ספיחין נאמר רק במאכל אדם או גם במאכל בהמה ובמיני בשמים.

ולענין מאכל בהמה מצינו בירושלמי [פ"ט ה"ה] שנסתפקו בתבן וקש של שביעית אם נאסרו משום ספיחין, והביאו בזה מחלוקת האמוראים, דרב"י בא בר זבדי התיר ור' זעירא אסר, והרמב"ם [להלן הלכה ד] התיר בזה, והר"ש סיריליאו פירש שהספק של הירושלמי הוא על כל מאכל בהמה אם נוהג בו איסור ספיחין. אך הרבה אחרונים ביארו שזה ספק פרטי בתבן וקש, שעיקר זריעתם היא לצורך גרעיני התבואה שלהם, ואין התייחסות לצמחים שעיקרם למאכל בהמה.

ובתפארת ישראל [פרק ז אות יד] כתב שיש איסור ספיחין במאכל בהמה ובמיני הצובעין.

גם החזו"א [סי' ט ס"ק יז ד"ה ומש"כ] כתב דפשוט שאיסור ספיחין נוהג גם במאכל בהמה, כדמשמע בירושלמי [סוף פ"ה מעשרות]. וכן כתב גם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כמנחת שלמה [ח"א סי' נא אות יא]. ובספר דרך אמונה [ביאור הלכה סוף ד"ה שיהיו] כתב שהגר"ש אלישיב זצ"ל צידד שדברים שדרך בני אדם לזרוע, כגון למאכל בהמה וכיו"ב, יש איסור ספיחין, משא"כ בדברים שאין דרך לזרוע עבורם.

האם ספיחין אסורים בהנאה

בספר שער המלך דייק מלשון הרמב"ם שספיחין נאסרו רק באכילה ולא בהנאה, [ולפי האמור לעיל בסמוך שגזרו איסור ספיחין גם במאכל בהמה ובמיני הצובעים, הכוונה בזה שבכל סוג גדולי קרקע אסרו את התשמישים הרגילין בו].

וכן כתב החזו"א [סי' יג סוס"ק מז] שאין ספיחין איסור הנאה, אלא אסרו אכילתם ושאר תשמישים.¹⁶

האם יש איסור ספיחין בדבר שאין בו קדושת שביעית

בירושלמי מעשרות [פ"ה ה"ג] נסתפקו בכרכמין אם יש בהם איסור ספיחין.

ופירש החזו"א [סי' י ס"ק יב ד"ה ירושלמי] שכרכמין הוא דבר שאינו מאכל אדם ואינו מאכל בהמה ואין בו קדושת שביעית, ונסתפקו אם גזרו חכמים גזרת ספיחין גם בדבר שאין בו קדושת שביעית, [שהרי עיקר גזירת ספיחין היא שלא יזרע בסתר ויאמר שגדל מאליו, וגזירה זו שייכא בכל דבר, גם כשאין בו קדושת שביעית], או שלא גזרו אלא בדבר שיש בו קדו"ש. והובא בירושלמי המשנה דאסור לקנות פשתן מהחשוד על השביעית, ופשתן דינו ככרכמין, ונחלקו האמוראים אם איסור קניית הפשתן הוא משום שיש בו איסור ספיחין או שהוא קנס, שלא לקנות מהחשוד על השביעית שום דבר ששייך לעבור בו איסור בשביעית, כגון פשתן ששייך לזרועו בשביעית.

וכתב החזו"א [שם סי' י ס"ק יב ד"ה ומסקינן] שמסקנת הירושלמי שאין איסור ספיחין בפשתן.¹⁷

ביאורים והערות

16. לענין האכלת ספיחין לבהמה, עיין חזו"א [סי' כו סדר השביעית ס"ק א סוד"ה הצמחים] שכתב שגם ליתן לבהמה אסור. ולענין מכירת ספיחין לגוי, כתב בספר חוט שני שאסור למוכרן לגוי, משום שגם זו השתמשות מקובלת בגידולין אלו, וגם זה בכלל האיסור.

ולענין השתמשות בספיחין לזרוען בשנה השמינית, הביא הגרש"ז בספר מנחת שלמה [ח"א סי' נא אות יא] את דברי ספר משנה ראשונה [פ"ב מ"י] שכתב דאסור לזרוע ספיחין ולא לעשותן מלוגמא, וגם החזו"א [סי' ט ס"ק ד ד"ה ר"מ] כתב דראוי לאסור לזרוע ספיחין. [עוד כתב דבצל שגדל בשביעית אסור לזרועו משום קדושת שביעית שבו, דהזריעה היא דבר שאין הנאתו וביעורו שוה].

17. וחזר בו החזו"א ממה שכתב בסי' ט [ס"ק ד ד"ה נהגן] שיש איסור ספיחין בכל דבר הצומח גם כשאין בו קדושת שביעית, כן כתב בספר דרך אמונה [פרק ד ציון ההלכה אות כת].

קנין הלכה

מראי מקומות

ונמצא שמסקנת החזו"א היא שדבר שאין בו קדושת שביעית אין בו איסור ספיחין. גם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב כן בספר במנחת שלמה [ח"א סי' נא אות יא], ולמד כן ממשמעות הרמב"ם [פ"ד הט"ו], וכתב דמטעם זה אין איסור ספיחין בפרחים העומדים לנוי, את"ל שאין נוהגת בהם קדושת שביעית.

פירות האילן לא גזרו בהם ספיחין

מבואר ברמב"ם שבפירות האילן לא גזרו איסור ספיחין. ולא כתב הטעם לזה, אך הוא משום שבאילנות לא שייכא כלל גזירת ספיחין שהרי אין זורעים אותם בכל שנה, ואדרבה, כשזורעם בשביעית אינו נותן פירות בשביעית, ולכן לא שייכא הגזירה שמא יורע בסתר שדהו.

איסור ספיחין בבגנות

המנהג הוא שאין נוהגין איסור ספיחין בבגנות, דאף שדינן כירק דאולינן בו בתר לקיטה, מ"מ לענין גזירת ספיחין נוהגין בהן כפירות האילן, כן הורה החזו"א [חוט שני פרק ד ה"ד] וכן הוא גם בכרם ציון [הלכות שביעית פרק י].¹⁸

עשבים שאין זורעין אותן רוב בני אדם

כתב הראב"ד שעשבים שרוב בני אדם אינם זורעים אותם אין בהן איסור ספיחין, וכך מבאר הרמב"ם את המשנה [פ"ט ה"א] שהפיגם והירבוזין השומין נלקחים מכל אדם בשביעית משום שאין כיוצא בהן נשמר, שלא גזרו בירקות כאלו גזירת ספיחין. [ובמהדורא קמא של פיהמ"ש, שנדפסה בש"ס וילנא, קודם שנקט הרמב"ם להלכה איסור ספיחין, ביאר הרמב"ם שכוונת המשנה לומר דאף כאשר קונה מעם הארץ, אין לחשוך אותו ששמר את העשבים האלו ואז אסור לקנותו ממנו מחמת קנס, אלא מותר לקנותו עד מוזן ג סעודות].

המלקט ספיחין

כתב הרמב"ם שעל לקיטת פירות ספיחין לוקה מכת מרדות. ועיין רדב"ז שכתב דצ"ל שהטעם הוא משום גזירה שמא יאכלם, [והוסף הרדב"ז דכל שכן שהאוכל ספיחין לוקה מכת מרדות], ולענין המקור לאיסור זה כתב הרדב"ז יישוב בירושלמי. ועיין פאת השלחן [סי' כב ס"ק ב] בשם הערוך שהביא ירושלמי [פ"ט מ"א] דר"ש ראה אחר מלקט ספיחין ואסר לו, ואולי מכאן למד הרמב"ם שגם עצם הליקוט אסור. והחזו"א [סי' ט ס"ק ד סו"ד ר"מ] כתב דצ"ל שמש"כ הרמב"ם דהמלקט את הספיחין לוקה מיירי במלקטן לאוכלן, וסיים וז"ל אבל לכאורה אינו לוקה עד שיאכלם.

הלכה ד

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

שדה בור וניר

ירושלמי ב"ב פרק המוכר את הספינה ה"א, אמר ר' ינאי כל הספיחין אסורים וכו'.
חזו"א סי' י ס"ק א.

ביאורים והערות

18. ונאמר כמה טעמים למה אין איסור ספיחין בבגנות: א. את הבגנות לא זורעים, אלא הן גדילות מעצמן משרשי הצמחים הקיימים. ב. צמח הבגנות נותן פירות רק כשנה וחצי אחרי תחילת צמיחתו, ולכן לא מצוי כלל שיזרעו בשביעית ויבוא לאכלן בשביעית.

קנין הלכה

מראי מקומות

ירושלמי פ"ט ה"ה.

חזו"א כלאים סי' ג ס"ק כט.

מראה מקומות

מקור הדין שבארבע שדות [שדה בור וכו'] אין איסור ספיחין הוא בירושלמי [פרק המוכר את הספינה, כמוכר במהר"י קורקום ובכ"מ]. ופשוט שהיתר זה הוא רק לפי חכמים דס"ל שאיסור ספיחין אינו מהתורה אלא מפני עוברי עבירה, שמא יזרעו בסתר ויאמרו שספיחין הם, ובארבע שדות אלו לא גזרינן שיזרעו, אך לר"ע דס"ל ספיחין דאורייתא גם בד' שדות אלו יש איסור ספיחין.

שדה בור

עיין חזו"א [סי' י ס"ק א] שהעתיק את לשון הירושלמי שטעם ההיתר בשדה בור הוא משום דלא משגח עליה, ופירש החזו"א דהיינו שדה שאין רגילים לזרעה כלל מאיזה סיבה [כגון שאין פירותיה משתמרין או שיש טורח מרובה בעבודתה].¹⁹

שדה זרע

טעם ההיתר משום שאין אדם רוצה בספיחין העולים בשדה הזרע שלו. ועיין חזו"א [סי' י ס"ק א ד"ה ויש] שמתבאר דהיינו דוקא באופן שבזמן שצמחו הספיחין כבר היתה השדה זרועה, [וכגון בתבואה שזרעה בששית ונכנסה לשביעית ועלו בה ספיחין], אבל אם עלו ספיחין בשביעית ויצאו לשמינית ואז נזרעה השדה, אין זה מתיר את הספיחין שבשדה.

שדה ברם

טעם ההיתר מבואר בירושלמי, דהוא משום שאין אדם רוצה לאסור כרמו משום כלאים, ובודאי לא יזרע תבואה בתוך הכרם, והקשה המקדש דוד [זרעים סי' סא אות ז ד"ה אמרינן], והחזו"א [כלאים סי' ג ס"ק כט] דהא במשנה [פ"ה דכלאים ה"ח] מבואר שהזרע כרמו בשביעית לא קידש, שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. וכתב החזו"א דאפילו שהיתר זה שאין אדם אוסר כרמו בשביעית אינו מפורסם ולכן לא חיישינן שיזרעו, א"נ כיון שבכל השנים בדילי אינשי מלזרוע בכרם, לכן גם בשביעית אין רגילים לזרוע.

שדה ניר

כתב בספר מרכבת המשנה שהכוונה לשדה שזרעה בשנה אחת תבואה בחורף, ולשנה הבאה נרה בחורף שתנוח וזרע בקיץ, ובשלישית מניחה בורה כדי שתוסיף לתת כוחה, ולכן ספיחים העולים בשדה ניר זו אינם רצויים לו.

תבן של שביעית

מקור ההיתר של הרמב"ם הוא בירושלמי [פ"ט ה"ה], והיינו דאף שהגרענינים של התבואה אסורים משום ספיחין, מ"מ הידות של השבלים שהן התבן מותרין בשימוש ולא גזרו בהם דיני ספיחים, והטעם משום שאין אדם עשוי לזרוע תבואה לצורך התבן.

ביאורים והערות

19. לגבי ספיחין שגדלו בתוך בית, כתב המראה הפנים [ירושלמי ערלה פ"א סוף ה"ב] שלא גזרו על הספיחין בתוך הבית הואיל ואין רגילות לזרוע בו לא גרע משדה בור, וכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל, [והובא בספר משפטי ארץ פט"ז סעי' יח הע' לז]. ולגבי ספיחין שגדלו בעציץ שאינו נקוב הביא בספר משפטי ארץ [פרק ז סט"ז הערה מו] את דברי ספר השמיטה להגרי"מ"ט בשם ר' חיים ברלין שהתיר זאת, והוסיף שכן הנהיג הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"נ קרליץ שליט"א. ועוד הביא [שם הערה מז] שהגרש"ז אויערבאך התיר גם ספיחין שגדלו בעציץ נקוב.

קנין הלכה

מראי מקומות

הלכה ה – ז

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

ספחי שביעית שיצאו למוצאי שביעית

תוספתא סוף פ"ה שביעית.

משנה פרק ו' מ"ד, ר"ש ורמב"ם.

חזו"א סי' ט ס"ק ד, ו, יג, יד.

ירושלמי פ"ב דמאי ה"א מותר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד.

משנה פרק ו' מ"ד ר"ש ורמב"ם.

מראה מקומות

הלכה ה

ספחין שיצאו למוצאי שביעית

מקור הדין בתוספתא [פ"ה שביעית], ושם לא מפורש דאיירי בספחין שיצאו לשמינית, רק כתוב דאין תולשין אותן ביד אלא חורש כדרכו ובהמה רועה כדרכה, וכתבו מהר"י קורקוס והכ"מ דעל כרחנו איירי בספחין שיצאו לשמינית דהא בשביעית אסור לחרוש.

ולפי"ז מבואר ברמב"ם שיש דין ספחין גם ביצאו לשמינית דהיינו בירקות שנלקטו בשמינית. וכן מפורש גם במשנה [פרק ו' משנה ד] המובאת ברמב"ם [להלן בסמוך הלכה ז], מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו.

ועיין בר"ש [פ"ו מ"ד] שהקשה למה הירק אסור במוצאי השביעית, והרי בירק אזלינן בתר לקיטתו. 20 ותירץ דמ"מ חיישינן שלא יהא מן הנלקטים בשביעית א"ג שמא נגמר גידולו בשביעית.

וכתב החזו"א [סי' ט ס"ק ו' וס"ק יג] שהגזירה הזו של איסור ספחין בירקות שיצאו לשמינית, היא גזירה נוספת המצטרפת לעיקר גזירת הספחין. וכתב [ס"ק ו' ד"ה ר"מ ד"ה שם] לבאר בזה את דברי הרמב"ם בהלכה זו [אשר מקורם בתוספתא וכו"ל], דספחין אלו שיצאו לשמינית אין מלקטין אותן ביד [אף דספחין דעלמא מצוה ללקטם ולאבדם, מ"מ בספחין אלו חיישינן שמא יבוא לאוכלן, א"ג שלא יחשדוהו שמלקטן לאכילה] אלא חורש כדרכו, והסתפק החזו"א אם הכוונה שמצוה לחרוש כדרכו ועי"ז לעקור את הספחין, או שאין מצוה לאבד את הספחין האלו כיון שעומדים להיות ניתרים בחנוכה או כשיעשו כיוצא בהן, כדלהלן [ה"ו-ה"ז]. וכן בהא דאמרו שהבהמה רועה כדרכה, כתב החזו"א דאף שמסתבר שבשביעית אסור להאכיל ספחין לבהמתו, וגם אין להעמידה ע"ג ספחין, מ"מ הספחין שיצאו לשמינית לא שייך לגזור אלא בתלוש [דהיינו כשנתלשו בשמינית גזירה אטו הנלקטים בשביעית] אבל רעיית בהמה במחובר שריא. 21

ביאורים והערות

20. ומבואר מקושיית הר"ש דאף שתחילת צמיחתו ורוב גידולו של הירק היה בשביעית, מ"מ היה ראוי להתירו משום שנלקט בשמינית. ולכאורה צ"ע דהא סו"ס גזירת ספחין שייכא בו, שמא יזרע בשביעית [כדי שיהיו לו ירקות בתחילת השמינית] ויאמר שגדלו מאליהן, וחזינן דסובר הר"ש שלא גזרו איסור ספחין בדבר שאין בו קדושת שביעית, וכן הוכיח הגרש"ז אויערבאך וצ"ל במנחת שלמה [ח"א סי' נא אות יא].

21. וכתב החזו"א, לפי הנ"ל מתבאר שאם תלש את הספחין האלו כגון ע"י חרישה, אסורים הם גם לבהמה, ורק כשעודם מחוברים שרי. [והנה בחזו"א (סי' ט ס"ק ד) מבואר שבספחין שנלקטו בשביעית יש בהם מלבד איסור ספחין, גם כל הדינים של קדושת שביעית, וכיון שמאכל אדם אסור להאכילו לבהמה ה"ה שאסור להעמיד בהמתו ע"ג ספחין, שהרי נמצא מאכיל אוכל אדם לבהמה, ואפשר שגם משום

קנין הלכה

מראי מקומות

הלכה ו – 1

אימתי ניתרים ספיחים שנלקטו בשמינית

ספיחים של שביעית שנלקטו בשביעית אסורים לעולם,²² כשאר מאכלות אסורות שאין להם היתר, אמנם לגבי ספיחים שיצאו לשמינית ונלקטו בשמינית שאיסורם הוא גזירה מחודשת ונוספת על עיקר גזירת הספיחים, חידשו חכמים שני זמנים שבהם ניתרים הירקות שנלקטו אחרי ר"ה והיו אסורים עד אז:

א. כשמגיע חנוכה, דהיינו ביום כה כסלו, מותר לאכול את הירקות שהיו אסורים עד חנוכה, והראב"ד לא מצא את המקור להיתר הזה, ותמה עליו, אך מהר"י קורקוס והכ"מ מצאוהו בירושלמי [פ"ב דמאי ה"א]. הטעם להיתר זה הוא משום שכבר הסיוח הבריות דעתם מהשביעית, ולכן אף שיאכלו ירקות שהתחיל גידולם בשביעית לא ישעו להיתר זריעה בשביעית.

ב. משיעשה כיוצא בו, והיינו שאם דרך משל יש בצל שהתחיל גידולו בשביעית, ונלקט כמה שבועות אחרי תחילת השמינית, ואם היו זורעים אותו אחרי ר"ה היה גדל באותן שבועות לאותו גודל של הבצל של השביעית, מותר לקנות בצלים בשוק. מקור הדין הוא במשנה [פ"ו מ"ד], ועיי"ש בר"ש שכתב שני טעמים: א] כאשר קונה בשוק תלינן שקונה מן החדש. ב] מפני שרבה החדש על הישן ונתבטל הישן²³

ולפי פשטות הדברים יש נפק"מ בין שני הטעמים שבר"ש לגבי ירקות שידוע שהם מהשביעית, דלפי הטעם הראשון שהיתר משום דתלינן שהן מהשמינית אין בזה היתר, אך לפי הטעם השני בכל גוונא שרי.

אמנם הר"ש כתב בהמשך הדברים שבתוספתא [פרק ב] משמע שאף כאשר ידוע שהירקות הן מהשביעית ה"ז מותר. וכן כתב החזו"א [סי' ט ס"ק יג ד"ה פ"ו], שטעם ההיתר משיעשה כיוצ"ב דאז לא ניכר שמשתמש בפירות מהשביעית, וגם אין רגילות להטמין מהשביעית לצורך זמן שיש בו כבר מן החדש.

וכתב החזו"א שההיתרים האלו [חנוכה, או שיעשה כיו"ב] חלים בין על ירקות שנשארו במחוכר עד חנוכה או עד שעשה כיוצ"ב, ובין על ירקות שנלקטו קודם לכן, אחרי ר"ה של השמינית.

ספיחין של תבואה וקמנית שיצאו לשמינית

כתב החזו"א [סי' ט ס"ק יד] שכתבואה וקמנית יש דינים אחרים לספיחין, שאם הביאו בשליש בשביעית אסורים הם לעולם, [כדין ספיחי ירקות שנלקטו בשביעית], ואם הביאו שלישי בשמינית הותרו מיד, ולא גזרו בהם דיני ספיחין במוצאי השביעית.

דיני קדושת שביעית בירקות שנלקטו בשמינית

כתב החזו"א [סי' ט ס"ק יג ד"ה פ"ו] דאפשר שאף בירקות שאין בהן איסור ספיחין כגון בשדה בור וניר, יש בנלקטים בשביעית

ביאורים והערות

איסור ספיחין אין להעמיד בהמתו ע"ג ספיחין, וכמש"כ החזו"א [סי' יט ס"ק ו ד"ה שם]. אך לגבי הספיחין שיצאו לשמינית משמע בחזו"א (שם) דמותר אף להעמיד בהמתו עליהם כשהם מחוברים בקרקע].

22. כן כתב החזו"א [סי' ט ס"ק יד ד"ה ובה"ו]. ולהלן [ד"ה וממש"כ] למד זאת החזו"א ממש"כ הרמב"ם שהזרע ספיחי שביעית בשמינית הגידולים מותרים, משמע שהספיחים עצמם שנלקטו בשביעית, אסורים לעולם.

23. עיין חזו"א [סי' ט ס"ק טו] שכתב שלפי הר"ש מה שהותר ירק משיעשה כיוצא בו היינו רק אם לא נלקט אלא נשאר מחובר לקרקע והמשיך לגדול, דעל זה אמרינן דרבה ההיתר ושרי. אמנם לדינא נקט החזו"א [שם ס"ק יז] כהרמב"ם שאף בנלקט קודם שיעשה כיו"ב הותר לאחר שעשה כיו"ב.

קנין הלכה

מראי מקומות

דיני קדושת שביעית לענין איסור סחורה וחובת ביעור. ולהלן נסתפק החזו"א אם חיוב בעל השדה להפקירם, ולא הכריע בזה דבר ברור.²⁴
ועיקר דין זה מחדש ולא מצאנו לשאר ראשונים ואחרונים שיכתבו שחז"ל הרחיבו את דיני השביעית במוצאי השביעית עד חנוכה או עד שיעשה כיוצ"ב.²⁵

בדברי הרמב"ם דמותר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד

מקור הדין הוא במשנה פ"ו מ"ד, דאחרי שאמרו מותר ליקח ירק משיעשה כיוצא בו, הביאו דרכי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד, ומעמו של רבי הובא בירושלמי שהוא משום שהתיר להביא ירקות מחו"ל, ולכן מיד עם יציאת השביעית היו בשוק ירקות של היתר מחו"ל.

ולכאורה רבי חולק על מה שהצריך ת"ק שיעשה כיוצא בו, והתיר ליקח מיד. וצ"ע שהרמב"ם פסק כתרומה, כת"ק וכרבי. והנה בלשון הרמב"ם בהא שהצריך שיעשה כיוצא בו לא נקט ירקות אלא בצלים ושאר הפירות, ולכן כתב מהר"י קורקוס לחלק בין שאר הפירות לבין ירק, אך זה צ"ע דבמשנה איתא ירק, וכן הקשה החזו"א [סי' ט ס"ק מז], וגם במשנה שהיתה לפני הרמב"ם בפירושו הערבי, איתא בדברי ת"ק שהצריך כיוצא בו בירק. והחזו"א [סי' ט ס"ק יד] כתב ליישב דמה שהתיר רבי ליקח ירק מיד הוא דוקא כשאפשר לתלות שהוא של היתר [כגון מחו"ל, א"נ אם אפשר שהירק גדל מהרה, עי' מהר"י קורקוס], אבל בידוע שהוא מהשביעית ורק נלקט בשמינית אסור, אך משיעשה כיוצא בו הותר אף בידוע שהוא מהשביעית²⁶ ולפי דבריו מש"כ הרמב"ם בצלים וכו' וכן שאר הפירות הכוונה לפירות של ירק.

הלכה ח

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

משנה פרק ה מ"ה ר"ש ורמב"ם.

גר"א בשנות אליהו במשנה זו.

חזו"א סי' ט ס"ק טו.

מראה מקומות

מקור הדין של לוף הוא במשנה פ"ה מ"ה. וכתב החזו"א [סי' ט ס"ק טו] דהאי משירבה בחדש אינו בדוקא, אלא עיקר כוונתו שיהא מצוי גם מהחדש, ועשב הבכיר מותר גם באפיל.²⁷
עוד כתב החזו"א שדין זה אינו רק בלוף אלא בכל ירק.

אמנם הגר"א [שנות אליהו] פירש דאכן בלוף יש גזירה מיוחדת, דדרכו של לוף להתקיים הרבה זמן בארץ ולכן גזרו טפי שמא

ביאורים והערות

24. ופשוט שבחנוכה או משיעשה כיוצ"ב פקעה קדושת שביעית מהירקות האלו כשם שפוקע איסור ספיחין.

25. ובשנת תשנ"ה נהגו הב"ד של העדה החרדית היתר בבננות שיצאו לשמינית ולא נהגו בהן קדושת שביעית, דכיון שכל עיקר הגזירה היא שמא יזרע בשביעית ויטמין לשמינית אין זה שייך בבננות, שאין רגילים כלל לזרען בכל שנה, ומה"ט אין בהן איסור ספיחין, וא"כ י"ל דלא גזרו בהן כלל קדושת שביעית. והגרי"ש אלישיב זצ"ל אסר את הבננות דסבר שלא פלוג רבנן, והרחיבו את דיני השביעית בכל סוגי הירקות עד חנוכה או עד שיעשו כיוצ"ב.

26. אמנם מהר"י קורקוס נקט שההיתר של עשה כיוצא בו נאמר רק כשתולין בהיתר ולא בידוע שיצא מהשמינית.

27. ובספר חוט שני בהלכה זו כתב דמהשוואת לשונות הרמב"ם בין הלכה זו להלכה ח נראה לכאורה ששני שיעורים חלוקים הם, ודין לומר דאכן ב' זמנים חלוקים הם, והזמן משירבה החדש הוא כשעמד הלוף בקרקע ונוספה בו תוספת מרובה על העיקר, וזה זמן שונה מהזמן שיעשה כיוצא בו, ואולי בלוף קודם הזמן שירבה החדש לזמן שיעשה כיוצ"ב.

קנין הלכה

מראי מקומות

יטמון מהשביעית למוצאי השביעית, ולכן אין די בשיעשה כיוצא בו אלא בעינן שירבה החדש.

הלכה ט

מקורות הלכה – לעזרת המעיין

אימתי ראש השנה לאילן לענין דיני שביעית

רמב"ם פ"ד ה"ט, ה"ג.

רבינו חננאל ראש השנה דף טו:.

תו"כ פרשת בהר פרשה א אות ד. וראב"ד ור"ש משאנץ על התוס', ור"ש פ"ב מ"ה.

פאת השולחן סי' כב ס"ק יד.

רע"א במשניות ר"ה פ"א מ"א.

פני יהושע ר"ה דף יד:.

חזו"א סי' ז ס"ק יג.

מראה מקומות

פירות האילן שחננטו בתחילת השביעית והשמינית קודם טו בשבט

הראשונים נחלקו מהו ראש השנה לפירות האילן לענין שביעית:

א. ברמב"ם [פ"ד ה"ט והי"ג] מבואר דראש השנה הוא א' בתשרי בין לקולא ובין לחומרא, והיינו שפירות שחננטו בתחילת

השביעית קודם טו בשבט דינם כפירות שביעית, ופירות שחננטו בתחילת השמינית קודם טו בשבט אין להם דיני

שביעית, ואף שלענין דיני תרומות ומעשרות ראש השנה הוא טו בשבט, לענין דיני שביעית אין הדין כן.²⁸

ב. ורבינו חננאל [ר"ה דף טו:]: כתב שגם לענין שביעית אזלינן בפירות האילן בטר טו בשבט, ולכן אילנות שחננטו בתחילת

השביעית קודם טו בשבט דינם כפירות ששית ואין בהן קדו"ש, ואם חננטו בתחילת השמינית קודם טו בשבט דינם

כפירות שביעית לכל דבר.

וכן כתב הראב"ד והר"ש משאנץ בתורת כהנים [פרשת בהר פרשה א אות ד], עיי"ש שבתורת כהנים איתא "ובשנה השביעית

שנת שבתון יהיה לארץ, כיון שיצאת שביעית אע"פ שפירותיהם שמיטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן, אבל פירותיו

אסורים עד טו בשבט". והתיבות האחרונות "עד טו בשבט" טעונות ביאור, שהרי הפירות הנמצאים באילן [שחננטו בשביעית] יש

להם דיני שביעית לעולם, וחייב לנהוג בהם הפקר כשאר דיני שביעית גם אחר טו בשבט, והגר"א מחק את התיבות האלו.²⁹

אמנם הראב"ד והר"ש משאנץ ביארו הכוונה בפירות שחננטו באילן בשנה השמינית קודם טו בשבט קדושים בקדושת שביעית,

וזה כשיטת רבינו חננאל, וכן כתב השל"ה [שער האותיות אות ק], וכן כתב החפץ חיים בביאור לתו"כ.³⁰

ביאורים והערות

28. ולפי"ז נמצא שבשנה הששית יש דין מעשר עני רק למשך ז ומחצה חדשים, שהרי האילנות שחננטו בתחילת הששית עד טו בשבט דינם כחננטו בשנה החמישית, ומפריש מהם מעשר ראשון ושני, ורק בטו בשבט מתחילים דיני מעשר עני, וכאשר נכנסת השנה השביעית פטורים הפירות ממעשרות [אם משום דהוה הפקר או מגזה"כ דשביעית פטורה ממעשרות].

29. אמנם הר"ש [פרק ב מ"ג] העתיק את התו"כ עם ג' התיבות הנ"ל.

30. ועיין בראב"ד ובר"ש משאנץ [שם] שמבואר בדבריהם שגם פירות שחננטו בתחילת השביעית לפני טו בשבט יש בהם דיני שביעית,

ורק לחומרא התחדש שהפירות שחננטו בשמינית קודם טו בשבט יש בהם דיני שביעית, ולא להקל בתחילת השביעית, וזה דלא כהר"ח

הנ"ל בגמ' [ר"ה דף טו:]: אמנם לכאורה צ"ע לומר דתרווייהו אסורים מהתורה בין בתחילת השביעית ובין בתחילת השמינית. ועכ"פ לפי

שיטתם אין ראייה לשיטת הרמב"ם מהגמ' סוכה [דף לט:]: המובאת להלן.

קנין הלכה

מראי מקומות

ובספר פאת השלחן [סי' כב ס"ק יד] וכן בחזו"א [סי' ז ס"ק יג] הביאו ראייה לשיטת הרמב"ם מהגמ' [סוכה דף לט:], שמבואר שאתרוג שגדל בששית ונלקט בשביעית קודם חג הסוכות יש בו קדושת שביעית למאן דס"ל דבאתרוג אזלינן בתר לקיטתו. ואם ננקוט שבפירות האילן אזלינן בתר טו בשבט גם לשביעית א"כ גם באתרוג נימא כן, וא"כ נמצא שנלקט קודם טו בשבט ודינו כנלקט בשביעית [ואין לומר שלמ"ד דאתרוג בתר לקיטתו דינו כירק שראש השנה שלו א בתשרי, שהרי בגמ' [ר"ה דף טו.] מבואר דאף למאן דס"ל דאתרוג בתר לקיטתו מ"מ ר"ה שלו לענין מעשרות טו בשבט].³¹

גם רע"א במשניות [פ"א ר"ה מ"א] והפנ"י [ר"ה דף יד] נקטו כהרמב"ם, שראש השנה לענין שביעית הוא א' בתשרי אף באילנות, וכן פסקו להלכה הפאת השולחן הנ"ל והחזו"א [סי' ז ס"ק יג וטז].

בדברי הרמב"ם דאזלינן בפירות האילן בתר עונת המעשרות

- בגמ' [ר"ה דף יג: ודף טו:] מבואר שבאילן אזלינן בתר חנטה. ונחלקו הראשונים מהי חנטה:
- הרמב"ם סובר דחנטה היינו עונת המעשרות, כך מבואר בהלכה זו, וכ"כ מהר"י קורקום.
 - הר"ש [פ"ב מ"ז] נקט שחנטה היא מיד אחרי נפילת הפרת, כשהפרח סמדר או בוסר.

פרק ד הלכה י – יא

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

משנה פ"ב מ"ז ור"ש ורמב"ם.

גמ' ר"ה דף יג: תנן התם עד אישתמיטתיה הא דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי.

מראה מקומות

הלכה י

קטנית היא הירק שזרעו נאכל ובכלל זה ערשים ואפונה ופול.

בתבואה וקטנית גזרו איסור ספיחין, והיינו אם באו לעונת המעשרות בשביעית.

ובפירות האילן לא גזרו ספיחין משום ששורש גזירת ספיחין הוא שמא יזרע בסתר בשדהו כדי שיהיו לו תבואה או ירקות בשביעית, ובאילן אין זה שייך, שאין האילן נותן פרי בתוך השנה הראשונה, וגם הוא אסור משום ערלה.³²

הלכה יא

במשנה [פ"ב מ"ז] נקטו דאורז ודוחן וכו' אזלינן בהו בתר השרשה, והובאה המשנה בגמ' ר"ה [דף יג:], וביארו שם שלא הלכו בהן בתר לקיטתו משום שעשויון פרכין פרכין דהיינו שאין לקיטתן כאחד אלא מעט מעט. אמנם בהמשך הגמ' הובאו דברי שמואל שאמר דהכל הולך אחר גמר פרי, והיינו דאף באורז ודוחן הנ"ל אזלינן בתר גמר פרי, וכן פסק הרמב"ם.

ביאורים והערות

31. לפי מה שהובא דלעיל מהראב"ד והר"ש משאנן בתו"כ אין ראייה מהגמ' דסוכה, דהם נקטו שבכניסת השביעית ר"ה הוא א בתשרי אף בפירות האילן, ורק ביציאת השביעית החמירו.

ובפאת השלחן הביא ראייה נוספת מהגמ' [ר"ה דף יב:] שהביאו מקור לזה שבתבואה [ופירש"י דגן ותירוש, כלשון הפסוק תבואת גורן ותרומת יקב] וזיתים אזלינן בתר שליש, מהפסוק מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות וכו' ודרשו לומר לך כל תבואה שהביאה שליש בשביעית לפני ר"ה אתה נהג בה מנהג שביעית בשמינית, ומבואר שאם הבאת השליש היתה אחרי ר"ה לא היה נהג בה מנהג שביעית, וקאי גם על פירות האילן, גפן.

32. ונקטו הפוסקים בא"י שבננות דינן כפירות האילן ולא גזרו בהן ספיחין, אף שלשאר דברים דינם כפירות האדמה, הואיל ואין רגילים לזרוען מדי שנה אלא הן גדלות מעצמן מהשרשים, ועוד שמשעת הזריעה עד שהבננה נותנת פירות יש כשנה וחצי.

קנין הלכה

מראי מקומות

הלכה יב

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

ירק בתר לקיטה

ר"ש פ"ב מ"ז.

ירושלמי פ"ב ה"ה.

מהי לקיטה

תוס' סוכה דף לט: ד"ה ולשביעית.

ר"ש פ"ט מ"א.

תוס' ר"ה דף יד: ד"ה ובשביעית.

ר"ש סיריליאו דף סח:.

שו"ע יו"ד סי' שלא סעיף נז.

חזו"א סי' כז ס"ק ז.

דין ספיחין בירק שנכנס מששית לשביעית

רמב"ם פ"ד הי"ב.

ר"ש פ"ט מ"א.

רמב"ן עה"ת פרשת בהר פסוק ה.

חזו"א סי' ט ס"ק יז.

מנחת שלמה ח"א סי' מט-נ.

דין אתרוג בשביעית

גמ' ר"ה דף יד. ת"ר מעשה בר"ע עד דף טו: אפילו כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל.

משנה ביכורים פ"ד מ"ו.

גמ' קידושין דף ג. התם הא קמ"ל וכו' עד ובשעת לקיטתו עישורו.

רמב"ם פ"ב הי"ב וכסף משנה.

רמב"ם פ"א מעשר שני הלכה ה-ו והשגת הראב"ד.

חזו"א סי' ז ס"ק י.

מראה מקומות

עיין ר"ש [פ"ב מ"ז] שהקשה מנלן לקבוע חילוקי דינים כאלו בין פירות האילן ובין הירקות לענין דיני שביעית, דהניחא לענין מעשר דמעשר ירק אינו אלא מדרבנן, ולרוב הראשונים גם מעשר פירות האילן [חוץ מתירוש ויצהר] הוא דרבנן, קבעו חכמים זמנים לפי דעתם, אבל שביעית היא דאורייתא גם בפירות האילן ובירקות, ומנלן לחלק בזה. ועיי"ש בר"ש שהאריך והביא דרשות חז"ל על חילוקי הדינים האלו.

ובעיקר הא דבירק אזלינן בתר לקיטה אף לענין שביעית [ולא רק לענין תרומות ומעשרות], כתב החזו"א מקור לזה בירושלמי פ"ב

ה"ה, 33.

ביאורים והערות

33. עיי"ש שנטק שאזלינן בתר לקיטה, וכן בפול המצרי שזרעו לירק אזלינן בתר לקיטה לשביעית.

קנין הלכה

מראי מקומות

מהי לקיטה

הראשונים נחלקו בהא דאזלינן בירק בתר לקיטה:

- א. תוס' [סוכה דף לט: ד"ה ולשביעית] כתבו דלקיטה היינו גמר הפרי, ולפי שיטתן מה שאמר שמואל בגמ' [ר"ה יד:]: דהכל הולך אחר גמר הפרי ה"ז הדין הכללי שירק בתר לקיטה. וכן כתב הר"ש [פ"ט מ"א], אלא שהוסיף שלענין שביעית גזרו חכמים בפירות שישית הנכנסים לשביעית דאף כשנגמר הפרי בששית ינהגו בהם דיני שביעית גזירה אטו פירות שלא נגמרו.
- וכתב החזו"א שגמר פרי בענין זה היינו שאינו גדל עוד, אך אם מוסיף וגדל אין זה בגדר גמר הפרי לנידון דידן אף שהפרי כבר בשל וראוי לאכילה, דכן מוכח מתוס' [ר"ה דף יד: ד"ה ובשביעית].
- ב. הרמב"ם והרמב"ן נקטו דאזלינן בתר לקיטה ממש, ואף אם נגמר הפרי לגמרי בששית ואינו מוסיף וגדל מ"מ אם נלקט בשביעית יש בו דיני שביעית. [כן מוכח ברמב"ם בהלכות אלו שחילק בין אורז ודוחן דאזלינן בהו בתר גמר פרי, לבין ירק שאזלינן בתר לקיטה].
- והר"ש סיריליאו [דף סח:]: נקט כהר"ש, אמנם בשו"ע [סי' שלא סעיף נו] נקט כהרמב"ם, ועפ"י כתב החזו"א [סי' כז ס"ק ז] שאין להקל בירק שנכנס מהששית לשביעית אם נלקט בשביעית.³⁴

הירק בשעת לקיטתו

מקישור דברי הרמב"ם בהלכה זו להלכת הקודמת, מבואר דסובר שגם לענין איסור ספיחין אזלינן בירק לפי שעת לקיטתו, והיינו שאף אם גדל רובו בששית מ"מ אם נכנסה שביעית ונלקט בה, גזרו בו איסור ספיחין.³⁵

אמנם הר"ש [פ"ט מ"א ד"ה כל הספיחין] והרמב"ן [תחילת פרשת בהר פסוק ה] סוברים שלענין גזירת ספיחין הקלו שלא לאסור אלא אם תחילת הצמיחה היתה בשביעית, שבוה גזרו שמה יזרע בשביעית בסתר ויאמר שספיחין הן, אך אם התחיל לצמוח בששית לא גזרו בו איסור ספיחין, ותהא בו קדושת שביעית כיון שלענין שאר דיני שביעית אזלינן בתר לקיטה, וצריך להפקירו אך הוא מותר באכילה.

להלכה: כתב החזו"א [סי' ט ס"ק יז] דאפשר לסמוך ולהקל כהר"ש והרמב"ן, שכל שהתחילה הצמיחה בששית אין בו איסור ספיחין.

והנה החזו"א נקט את הקולא הזו בין בירקות ממש [אשר העלים שלהם נאכלים] ובין בשאר פירות האדמה כקישואים ומלפפונים,

ביאורים והערות

34. ולא נתפרש בחזו"א לגבי ירק שנגמר פריו בשביעית ונלקט בשמינית, אם מקילין כהרמב"ם והרמב"ן שהותר אחר שיעשה כיוצ"ב או בחנוכה, או שיש להחמיר כהתוס' והר"ש שדינו כנלקט בשביעית.

ועיי' בחזו"א [סי' ז ס"ק טז ד"ה ירק] שכתב שבכנס משנה לחברתה ראוי להתנות שיהא מעשר שני אם צריך, אבל לענין ליתנו לעני יש להקל.

35. וכתב החזו"א [סי' ט ס"ק ג וס"ק יז ד"ה ירק] שהאיסור לפי הרמב"ם הוא דוקא כשנגמרה צמיחתו בשביעית, אבל אם נגמר בששית ורק נלקט בשביעית אין בו איסור ספיחין אף להרמב"ם, אך קדוש בקדושת שביעית. ונמצא שלפי החזו"א בדעת הרמב"ם קדושת שביעית תלויה בלקיטה ממש, ודין ספיחין תלוי בגמר הצמיחה. אמנם לכאורה צ"ע על דברים אלו מהרמב"ם [להלן הלכה יג], שכתב דכפול המצרי שזרעו לזרע אזלינן בתר גמר הפרי הן לדיני קדושת שביעית והן לדיני ספיחין, והיינו שאם נגמרה צמיחתו של הפרי בשישית ואינו צומח יותר דינו כדין אורז וכו' דאזלינן בהו אחר גמר הפרי, ואם זרע את הפול המצרי לירק דינו כירק, ואם נכנסה שביעית ונלקט בה אסור כספיחי שביעית, ומבואר שגם לדיני ספיחין אזיל הרמב"ם בירקות בתר לקיטה ולא בתר גמר הפרי. אמנם אין זו קושיא, שהמעין ברמב"ם [פ"ט מע"ש ה"י] יראה דכפול המצרי אמרינן דהבאת שליש היא גמר פרי, וכן כתב מהר"י קורקוס [שם], וכן מבואר בחזו"א [סי' ז ס"ק ו], דאף שבאורז ודוחן גמר הפרי היינו גמר בישולו שאינו צומח יותר, כפול המצרי אינו כן אלא הבאת שליש היא גמר הפרי.

קנין הלכה

מראי מקומות

שהזרע נבט ויצא ע"פ הקרקע בששית לא גזרו בו איסור ספיחין אף שהפרי הנאכל עדיין לא התחיל לגדול כלל. והגרש"ז אויערבאך זצ"ל [מנחת שלמה סי' מט-נ] הקשה דכיון שחזינן שבתבואה וקטניות אזלינן בתר עונת המעשרות אף לענין איסור ספיחין, ואי הגיעו לעונת המעשרות בשביעית ה"ז אסור אף שהשבליים ושאר הקטניות גדלו בששית, א"כ למה ישתנה הדין בפירות האדמה הנ"ל, ומה שנקט הר"ש שבירקות אזלינן בתר תחילת הצמיחה, הוא משום שבירקות כל מה שיוצא מן הקרקע ראוי לאכילה, וא"כ כבר יצאה תחילת הפרי בששית, משא"כ בפירות האדמה. ומ"מ לענין מעשה סיים דכבר הורה זקן מרן החזו"א זצ"ל לקולא בזה.

דין אתרוג בשביעית

במשנה [בכורים פ"ב מ"ו] נחלקו ר"ג ור"א בדין אתרוג, שר"ג סבר שאתרוג שוה לאילן לענין ערלה ורבעי ושביעית דאזלינן בתר חנטה, ושוה לירק לענין מעשר דאזלינן בתר לקיטה.³⁶ ור"א סבר דאתרוג שוה לאילן לכל דבר, ואף לענין מעשר דאזלינן בתר חנטה.

ובגמ' [ר"ה דף טו.] הובאו דיעות נוספות של תנאים, דרבותינו נמנו באושא דאזלינן אחר לקיטתו בין למעשר ובין לשביעית. ועוד הובאו שם מימרא של רבין בשם ריו"ח דאתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית אפילו כזית ונעשית ככר חיובין עליה משום טבל, דס"ל שאזלינן בתר החנטה.

והרמב"ם [הלכה יב] פסק דאתרוג שהתחיל לגדול בששית והמשיך לגדול בשביעית חייב במעשרות כפירות ששית, ומאיך דינו כפירות שביעית הואיל ונלקט בשביעית ומתעשר כפירות ששית להחמיר. וכתב הכ"מ שהרמב"ם היה מסופק כמו לפסוק בין לענין מעשרות ובין לענין שביעית ולכן הלך להומרא.

ובפ"א מע"ש [ה"ה] כתב הרמב"ם שבאתרוג הולכין אחר לקיטה בין למעשרות ובין לשביעית, אמנם הוסיף שם [הלכה ו] דמ"מ אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית חייב במעשרות. ומשמע לפום ריהטא שהרמב"ם נקט לעיקר דאזלינן בתר לקיטה בין למעשרות ובין לשביעית, אלא שלחמיר הורה שאתרוג של ששית הנכנס לשביעית יחייב במעשרות.

והראב"ד השיג על הרמב"ם [בפ"א ממעשר שני], ולא נתפרשה שיטתו היטב.³⁷ וכתב החזו"א [סי' ז ס"ק י] שהראב"ד נקט דאזלינן באתרוג בתר חנטה בין למעשרות ובין לשביעית, ולכן אתרוג של ששית שנכנס לשביעית ונלקט בה, חייב במעשרות ואין בו קדושת שביעית.

וכתב החזו"א [שם] דגם מפירוש רש"י בגמ' [ר"ה דף טו:] משמע דס"ל לעיקר דאזלינן באתרוג בתר חנטה בין לשביעית ובין למעשרות, ונקט החזו"א כן גם בדעת התוס'.

ולכן כתב החזו"א דלדינא יש מקום להקל כרש"י ותוס' והראב"ד באתרוג של ששית הנכנס לשביעית שאין בו קדושת שביעית, וכתב דכן כתב הגר"א בשו"ע [סי' שלא ס"ק קצא], אך הוסיף החזו"א שנהגו להחמיר כהרמב"ם.

דין פירות הדר

כתב החזו"א [סי' ז ס"ק מז] שלענין מעשרות אזלינן באתרוג בתר לקיטה, וכתב להסתפק בתפוזים ולימונים ושאר פירות הדר

ביאורים והערות

36. הטעם לילך באתרוג בתר לקיטה לענין מעשר, נתבאר בגמ' קידושין [דף ג.] שהוא משום שדרכו של אתרוג כירק, מה ירק דרכו ליגדל על כל מים [פירוש שטעון השקיה ולא די לו במי גשמים] אף אתרוג דרכו ליגדל על כל מים, ולכן השוו חכמים את דין האתרוג לירק לענין מעשרות.

37. והכ"מ [שם] ביאר את שיטת הראב"ד באופן מחודש, עיי"ש.

קנין הלכה

מראי מקומות

הדומים בצורתם ובתכונותיהם לאתרוג, ומעונים השקיה כאתרוג, דאפשר שהם ממין האתרוג, ומחמת הספק הצריך לעשר בהן ב' מעשרות בין כשחנמו בשנייה ונלקטו בשלישית, ובין כשחנמו בשלישית ונלקטו ברביעית. ובספר מנחת שלמה [סי' נא אות כב] הביא שכבר הר"ש סיריליאו [דף קנא] כתב שלימון דינו כאתרוג. אמנם הגר"ש"ו כתב שכיון שפרי הלימון היה ידוע בו בזמן הרמב"ם, כמבואר בהקדמת הרמב"ם לסדר טהרות [ד"ה ובטומאת משקין] וכן באגרת הרפואה שלו, ואפ"ה כתב [פ"א מע"ש] דאתרוג בלבד בתר לקיטה, משמע שלימון אינו כן.

הלכה יג

מבואר ברמב"ם שכתבואה וקיטניות שהחלו לצמוח בשביעית אך הגיעו לעונת המעשרות רק בשמינית אין איסור ספיחין, וכן בירק אזלינן בתר לקיטתו ואין בו איסור ספיחין עולמית. [אך נתבאר לעיל (הלכה ו-ז) שבורק יש גזירה מיוחדת עד שיעשה כיו"ב או עד חנוכה]. ונמצא שאף שטעם גזירת הספיחין שייך בזה, שהרי החלו לצמוח בשביעית ויש לחוש שיזרע בסתר בשדהו, מ"מ לא גזרו, הואיל ופירות אלו כבר מתייחסים לשמינית ואין בהן קדושת שביעית.³⁸

הלכה יד – טו

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

הלכה טו

מהר"י קורקוס וכו"מ.

משנה פ"ב מ"ח.

ירושלמי פ"ב סוף הלכה ה.

ר"ש ורמב"ם במשנה הנ"ל.

אילן בתר חנטה

גמ' ר"ה דף יג אמר רבה אמור רבנן וכו' עד ירק בתר לקיטה.

רמב"ם פ"ב ה"ט, עונת המעשרות.

ר"ש פ"ב מ"ז.

מראה מקומות

מקור הדין במשנה [פ"ב מ"ח] ובירושלמי [סוף הלכה ה]. ומה שכתב הרמב"ם שאם זרעו לירק ויצא לשמינית אזלינן בתר לקיטה ומותר, הכוונה בזה שלאחר שעשה כיוצא בו או לאחר חנוכה, כמבואר לעיל [הלכה ו-ז].

ומה שכתב הרמב"ם [הלכה יד] שאם זרעו לזרע ולירק הכל אסור והיינו שדינו כירק, ואילו בהט"ו ביצא לשמינית כתב הרמב"ם שאם זרעו לזרע ולירק זרעו אסור [כשנגמר בשביעית]³⁹ וירקו מותר, ולא אמרינן שיהא הכל כירק לקולא או הכל כזרע לחומרא. והנה המהר"י קורקוס [פ"א מע"ש] כתב דעיקרו של פול המצרי עומד לירק ולא לזרע. וע"פ זה מתבאר באור שמח דכאשר זרעו לזרע ולירק ונלקט בשביעית גזר הירק את הזרע להחמיר גם על הזרע ולילך בו אחר לקיטה להחמיר, אך לגבי מוצאי שביעית אין הירק גזר את הזרע להקל בו, שהרי סו"ם זרעו לזרע, ומאידך לא אמרינן שהזרע יגרור אחריו את הירק להחמיר עליו, כיון

ביאורים והערות

38. וכתב בחוט שני שמסתבר שבתוך השנה השביעית חייב לעקור את מה שהחל לגדול בקרקע, כדין ספיחין שצריך לעקור, כמבואר להלן [הלכה יח], אף שלפי הנראה לא יגיעו לעונת המעשרות בשביעית [וצ"ע בזה].

39. והיינו שהביא שליש בשביעית וכמבואר לעיל.

קנין הלכה

מראי מקומות

שהזרע מפל והירק עיקר.

ובעיקר הא דהיקל הרמב"ם להתיר מה שנזרע בשביעית באיסור, והראב"ד השיג עליו וכתב דאין להקל אלא בזרעו נכרי או במקומות שהשביעית אינה מהתורה אלא מדרבנן, עיין לעיל [הלכה א] שהארכנו בנידון דנעבר אם נאסר בשביעית. ומה שהביא הראב"ד מהא דצריך לעקור אילן שניטע בשביעית, כתב מהר"י קורקוס דאה"נ דחייב לעקור, אך אם עבר ולא עקר אין הפירות אסורים לדעת הרמב"ם.

הלכה טז

מקורות להלכה – לעזרת המעיין
משנה פ"ה מ"א ר"ש ורמב"ם ורא"ש.
חזו"א סי' יב ס"ק ב.

מראה מקומות

בנות שוח

מקור הדין של בנות שוח במשנה פ"ה מ"א.
עיין ר"ש שהביא מהירושלמי דבנות שוח חונטות בכל שנה ושנה, אלא שהפרי נגמר רק בשנה השלישית מחניטתו, ולכן הצריך הירושלמי שיעשה אדם סימן בפירות [ע"י קשירת חוטים או נעיצת קיסמים] כדי לדעת בכל פרי מאיזו שנה הוא.
ונסתפק החזו"א [סי' יב ס"ק ב] אם יש דין ביעור בבנות שוח, שהרי בזמן שכלו אותן שחנמו בשביעית יש באילן פירות שחנמו בראשונה ובשניה. וכתב דנראה שלענין ביעור אזלינן בתר הפירות שחנמו בשביעית, וכל שהם כלו מן השדה יש לבער את הפירות שבבית, ואין פירות שחנמו בשביעית מצילין מן הביעור, 40 ועיי"ש בראיית החזו"א מהמשנה [פ"ט מ"ד].

הלכה יז

מקורות להלכה – לעזרת המעיין
משנה פ"ב מ"ט ר"ש ורמב"ם.
גמ' ר"ה דף יד. תניא ר"י הגלילי אומר עד אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה.
רש"י, תוס' ד"ה ופול.

מראה מקומות

בצלים בסריסים

מקור הדין של בצלים הסריסים הוא במשנה פ"ב מ"ט.
בביאור מהות בצלים אלו פירש רש"י [ר"ה דף יד.] דהיינו בצלים שאונם נעשים גדולים כשאר בצלים. והרמב"ם [פיהמ"ש] פירש

ביאורים והערות

40. ובספר משנה ראשונה [פ"ה מ"א] כתב דבנות שוח פטורות מן הביעור, וכתב הטעם ע"פ דברי הגמ' [ר"ה דף טו.] ר"ש בן יהודה בשם ר"ש אתרוג בת שביעית שיצאה לשמינית פטורה מן הביעור, שאין לך דבר שחייב בביעור אלא שגדל בשביעית ונלקט בשביעית. והדברים צע"ג, שבגמ' [שם] מבואר הטעם משום דס"ל דאזלינן באתרוג בתר לקיטה, ואין זה שייך כלל בבנות שוח דלכו"ע אזלינן בהן בתר חנטה.

קנין הלכה

מראי מקומות

שבצלים אלו אם נתלשו והורטבו במים אינם מוציאים עלים ירוקים, בניגוד לשאר בצלים, והלכך נקראו סריסים.⁴¹ ויסוד הדין שבמשנה הוא שאף שבירק הולכין בתר לקיטה, להרמב"ם בין לענין קדושת שביעית ובין לענין איסור ספיחין, ולהר"ש והרמב"ן רק לענין קדושת שביעית, דאין בהן איסור ספיחין כיון שהתחילו לגדול בששית, מ"מ אם מנע מהם מים תוך זמן מסויים לפני ר"ה של שביעית אין מייחסים אותם לשביעית אלא לששית, אף שנקלטו בפועל בשביעית. הטעם הא שעי' שמנע מהם מים נחשבים הם כפירות הששית נחלקו הראשונים, והדבר תלוי בביאור הגמרא [ר"ה דף יד.], עיי"ש שהובאה ברייתא על הפסוק באספק מוגנך ומיקבך, שר"י הגלילי דרש מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על מי שנה שעברה ומתעשרין לשנה שעברה, אף כל שגדלים על מי שנה שעברה, יצאו ירקות שגדלים על מי שנה הבאה ומתעשרין לשנה הבאה [בית לקיטה], ור"ע אומר מה גורן ויקב שגדלים על רוב מים [פי' מי גשמים] וכו', יצאו ירקות שגדלים על כל מים [פי' שזקוקים להשקיה]. ואמרו בנמ' דנפק"מ בין ריה"ג לר"ע בבצלים הסריסים שמנע מהם מים. ונחלקו הראשונים בביאור הנמ':

א. רש"י [פי' הראשון] והר"ש והרא"ש [במשנה] כתבו שעי' שמנע מים נחשבים הם כגדלים על מי שנה שעברה, ולכן לפי ריה"ג אף שהן ירקות לא אזלינן בהו בתר לקיטה.

ב. רש"י [בפי' השני] ותוס' [ד"ה ופול] כתבו דבירושלמי משמע איפכא, שהמשנה אתיא כר"ע, דעי' שמנע מהם מים נחשבים כשדה הבעל הגדילה על רוב מים, ולכן לא אזלינן בהו בתר לקיטה.

וכתב רש"י [שם] שדין זה הוא דוקא בבצלים הסריסים ופול המצרי שהדרך היא למנוע מהם פרק אחד לפני לקיטתם כדי להקשותן, לכן נתנו להם חכמים דין מיוחד, אבל שאר ירקות שאין דרכן בכך אפילו מנע מהן מים במלא דעתו ואזלינן בהו בתר לקיטה.

הלכה יח

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

משנה פ"ב מ"י.

חזו"א סי' ט ס"ק יז.

תוספתא פ"ב ה"ט.

מראה מקומות

מקור הדין הוא במשנה [פרק ב משנה י], ומתחדש כאן לפי הרמב"ם שיש איסור לקיים ספיחין בקרקע, ומי שגדלו אצלו ספיחין חייב לעוקרן לאיבוד, אמנם אם הדילועין או שאר הירקות כבר נתקשו לפני ר"ה עד שנפסלו מאכילת אדם, הרי הם נחשבים כפירות ששית, ולכן אין בהן איסור ספיחין.

ולפי הר"ש והרמב"ן הסוברים שפירות ששית שנכנסו לשביעית אין בהן איסור ספיחין, צריך לפרש את המשנה לגבי קדושת שביעית, שאם נתקשו לפני ר"ה הרי הם כפירות ששית ואין בהן קדושה, ואם לא נתקשו דינן כפירות שביעית. וצ"ע למה אסור לקיימן, וכתב החזו"א [סי' ט ס"ק יז] דמירי שמשחה אותן בשדה אחרי שנגמר הפרי והולך ומתקשה, וה"ז נראה כמשמרו ואינו מפקירו [אך קודם שנגמר פריים אין איסור לקיימן, שהרי לא יחשדוהו שמשמר פירותיו, דאדרבה צריכים הם עוד לגדול בשדה]. ומה שכתב הרמב"ם שאין מחייבין אותו לשרש את הלוף ואת הקנרס, מקורו בתוספתא [פ"ב ה"ט]. והכוונה בזה דכיון שהיה דרכם להשאיר את שורש הלוף משנה לשנה, לכן לא יחשדוהו שמקיים את שורש הלוף כדי לאכול ממנו, וגם לא רצו להפסידו ממה שעתיד להוציא השורש הזה בשמינית.

ומה שכתב הרמב"ם שאין מחייבין לשרש את הקנרס אלא גוזז בעלים הכוונה שצמחו עלים משורש הקנרס והם אסורים משום

ביאורים והערות

41. הרא"ש [פ"ב מ"ט] הביא מהירושלמי דהיינו בצלים שאינם עושיין זרע.

קנין הלכה

מראי מקומות

ספיחין, ולכן חייב לגזוז אותם. ובירושלמי [פ"ט ה"א] הקשו דהא ע"י גזוזתו מאבד את העלים האלו שהם מאכל בהמה, ותירצו שמאליהן הן נאבדים. ומשמע בירושלמי שאסור לאבד את הספיחים בידים, דהא מן התורה יש בהן קדושת שביעית, אך אין לחוש לזה שע"י גזוזתו מהקרקע ממהרים הם להתקלקל.

הלכה יט

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

משנה פ"ה מ"ד ר"ש ורמב"ם.

חזו"א סי' ט ס"ק ג.

מראה מקומות

מקור הדין במשנה הוא [פ"ה מ"ד, ועיקרו הוא שהלוף והבצלים והפואה נמצאים בעומק האדמה, ולכן החפירה להוציאם עלולה להיראות כעבודת הקרקע, ולכן הצריכו ב"ש לעשות שינוי ולעקור רק בקדומות של עץ, וב"ה נחלקו והתירו אף בשל מתכת. [וכתב הר"ש שגם לפי ב"ה יש קצת שינוי, שמשתמש בקרדום ולא במרא (פי' מעדר)].

וכתב הרדב"ז שטעם ההיתר הוא משום דמעשיו מוכיחין שאין כוונתו לעבודת הקרקע שהרי הוא מוציא ירקות מהאדמה.

ומדין זה של לוף שנגמר לפני שביעית, למד החזו"א [סי' ט ס"ק ג] שגם לפי הרמב"ם הסובר שדין ספיחין תלוי בלקיטה, מ"מ אם נגמרו הפירות בששית אין בהן גזירת ספיחין אף לפי הרמב"ם, אך יש בהן קדושת שביעית, שלענין זה מוכח מהרמב"ם דאוליגן בתר הלקיטה ממש ולא בתר גמר פרי, [ודלא כר"ש ותוס' שנקטו שגם לענין קדו"ש ומעשרות אוליגן בירקות אחרי גמר פרי].

שאלות לחזרה

על החומר הנלמד בחודש כסלו תשע"ה

הלכות שמיטה

מיוסדות על הרמב"ם, הכס"מ ומהר"י קורקוס

פרק א הלכה יא

- א. אלו ד' פירושים למדנו בראשונים בפ"י מתנ"י משרבו האנשים?
- ב. מה הטעם שהתירו לחרוש ולזרוע משרבו האנשים?
- ג. ההיתר משרבו האנשים הוא בכל המקומות או רק במקומות שהחזיקו בהם עולי בבל?
- ד. מה הטעם של אלו הסוברים דשביעית בזמן הזה דרבנן?
- ה. לדעת הראב"ד האם שביעית בזמן הזה דאורייתא או דרבנן?
- ו. מי שכפאו אנס לעבוד בשביעית, האם מותר לו לעבוד - בשכר או בחנם?

הלכה יב

- ז. הנוטע בשביעית - בשוגג או במזיד, האם יעקור או יקיים, לר"מ ולר"י, ומה הטעם?
- ח. כמאן פסק הרמב"ם בהא, כר"מ או כר"י, ומה הטעם?

הלכה יג-יד

- ט. שדה שחרשה או זבלה בשביעית כדי שתהא יפה למוצאי שביעית, האם מותר לזרעה במוצאי שביעית, ומה הטעם?
- י. שדה שהסיר ממנה הקוצים או האבנים בשביעית כדי שתהא יפה למוצאי שביעית, האם מותר לזרעה במוצאי שביעית, ומה הטעם?
- יא. שדה שנטייבה בשביעית ומת בעל הבית, האם מותר לבנו לזרעה במוצאי שביעית, ומה הטעם?
- יב. האם מותר לחכור מגוי או מישראל שדה שנחרשה בשביעית, ומה הטעם?
- יג. האם מותר לחכור שדה מהגוי ולהתנות עמו שימצאנה חרושה במוצאי שביעית?

הלכה טו

- יד. באיזה אופן מותר להטמין לפת וצנונות בשביעית, ומה הטעם?
- טו. והאם מותר לאכול מה שהוציאו, ומה הטעם?
- טז. הטומן את הלוף וכיו"ב באיזה אופן מותר להטמין כדי שלא יהא נראה כזורע?
- יז. מה הפ"י ממרסין באורז ומה הפ"י מכסחין?
- יח. האם ר"ש וחכמים פליגי אי מותר למרס, ואיך פסק הרמב"ם?

הלכה טז-יז

- יט. כמה היה מותר בראשונה ללקט עצים ואבנים ועשבים מתוך שדהו ומתוך שדה חבירו?
- כ. משרבו עוברי עבירה, כמה מותר ללקט מתוך שדהו וכמה מותר ללקט מתוך שדה חבירו?
- כא. מה הפ"י והוא שלא ילקט בטובה?
- כב. האם מותר ללקט הכל ולהביא לבהמתו שעומדת בתוך שדהו?
- כג. והאם מותר ללקט הכל ולהדליק בכירתו שעומדת בתוך שדהו?

הלכה יח

- כד. הקוצץ אילנות בשביעית, האם מותר רק ליגום או גם לשרש;
(1) בקוצץ אילן אחד או שתיים?
(2) בקוצץ שלשה אילנות או יותר?
(3) בקוצץ משדה חבירו?

הלכה יט

- כה. המבקע בזית, האם מותר לחפות מקום הביקוע בעפר, באבנים או בקש, ומה הטעם?

כו. ומה הדין בקוצץ קורות שקמה?

הלכה כ

כז. הכורת ענפי הגפנים או הקנים, האם קוצץ כדרכו או מרחיק טפח?

הלכה כא-כב

כח. מה הפיי בתולת שקמה, ולאיזה מטרה קוצצין אותה?

כט. באיזה אופן מותר לקוצצה בשביעית?

ל. אילן שנשדק ונבקע, האם מותר לקושרה בשביעית - לדבקה או שלא תבקע יותר?

פרק ג הלכה יא

לא. מהן השיטות בגמ' כמה זמן צריך לאילן כדי שיקלט, וכמאן פסקינן?

לב. האם מותרת קליטה בתוספת שביעית, לדעת הרמב"ם, רש"י, תוס' ור"ת?

לג. מהן הביאורים שלמדנו לתרץ למה בזמן המקדש חרישה אסורה מעצרת ונטיעה לא?

לד. מהן הביאורים שלמדנו לתרץ למה בזמן הזה חרישה מותרת עד ראש השנה ונטיעה לא?

לה. מי שנטע פחות ממ"ד יום לפני ראש השנה ולא עקרו, מה דין הפירות?

לו. אם מת קודם שעקר, האם מחייבים את בנו לעקור, ומה הדין אם לא עקר?

פרק ד הלכה א-ב

לז. מה פיי הכתוב את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור?

לח. מהי מחלוקת ר"ש וחכמים בענין איסור ספיחין?

לט. האם מחלוקתם היא לאחר הביעור או קודם הביעור?

מ. והאם מחלוקתם היא דוקא לרבי עקיבא או גם לחכמים?

מא. באר היטב האם איסור ספיחין מן התורה או מדרבנן?

מב. להסוברים שהוא מדרבנן, מה הטעם שאסרוהו רבנן, ומנלן שזו הטעם?

הלכה ג

מג. אלו פירות ועשבים אין בהם איסור ספיחין?

מד. המלקט ירקות ומיני תבואה וקטניות, מה עונשו?

הלכה ד

מה. ספיחים העולים בשדה בור, בשדה ניר, בשדה כרם ובשדה זרע, מפני מה לא גזרו עליהן ומותרים באכילה?

מו. תבן של שביעית בכל מקום;

(1) האם גזרו עליו איסור ספיחין?

(2) והאם יש בו קדושת שביעית?

הלכה ה-ו

מז. ספיחין של שביעית שיצאו למוצאי שביעית;

(1) מנין שאסורין באכילה?

(2) כיון שאסורין באכילה, האם מותר לתלוש אותן ביד או באופן אחר?

(3) ועד מתי אסורין באכילה, לדברי הירושלמי, לגירסת התוס' בירושלמי, לדעת הרמב"ם ולדעת הראב"ד?

מח. הזורע ספיחי שביעית אחרי שביעית, האם הגידולים מותרים?

הלכה ז

מט. כתב הרמב"ם: מאימתי מותר ליקח פירות במוצאי שביעית, משיעשו כיוצא בהם.

(1) אלו טעמים מבוארים מהתוספתא ומהירושלמי להא שהתירו משיעשו כיוצא בהם?

(2) ולפיי"ז, האם יש נפק"מ אם ידוע שעמדו בקרקע או שהיו תלושים?

נ. כתב הרמב"ם דבצלים שיצאו למוצאי שביעית אם עשו כיוצא בהם מותרים.

(1) באיזה אופן מותרים כשודאי שהו בקרקע עד מוצאי שביעית, ומה הטעם?

(2) ובאיזה אופן מותרים כשהפירות תלושים ואינו ידוע אם נשאר בקרקע, ומה הטעם?

- נא. כתב הרמב"ם: מותר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד.
1) האם נחלקו בזה ת"ק ורבי?
2) מה הטעם שהתיר רבי?
3) לדעת הרמב"ם האם יש נפק"מ בירק אם ידוע לנו שהוא של שביעית או שאינו ידוע, ומה הנפק"מ?

הלכה ח

נב. מהי המחלוקת במשנה מאימתי מותר ליקח לוף במוצאי שביעית, ואיך פסק הרמב"ם?

הלכה ט-יב

- נג. פירות שישית שנכנסו לשביעית, כדלהלן, מה קובע אם דינם כפירות שישית או כפירות שביעית;
1) תבואה, קטניות ופירות האילן?
2) אורז ודוחן, פרגין ושומשמין וכו'?
3) ירק?
נד. פירות, תבואה וקטניות כשנידונים כפירות שביעית, האם מותרים באכילה?
נה. באר האם אתרוג דינו כירק או כאילן, לגבי שביעית ולגבי מעשרות – ממתני' דביכורים, מהגמ' בפ"ק דר"ה, ממתני' דפרק לולב הגזול, ושיטת רבותינו שבאושא, ואיך פסק הרמב"ם?

הלכה יג

נו. פירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית, מה קובע אם דינם כפירות שביעית או כפירות שמינית, ומנלן?

הלכה יד

- נז. פול המצרי שזרעו בשישית ונגמר פרו קודם ראש השנה של שביעית, האם הזרע והירק מותרים בשביעית, ומה הטעם;
1) כשזרעו לזרע?
2) כשזרעו לירק?
3) כשזרעו לזרע ולירק?

הלכה טו

- נח. עבר וזרעו בשביעית ויצא לשמינית, מה דין הזרע והירק בשמינית;
1) כשזרעו לזרע?
2) כשזרעו לירק?
3) כשזרעו לזרע ולירק?
נט. 1) מהי קושיית הראב"ד על דברי הרמב"ם?
2) באלו אופנים משכחת להו להראב"ד להיתר בנזרעו בשביעית?
3) איך יישבו מהר"י קורקוס והכסף משנה קושיית הראב"ד על הרמב"ם?
4) ולפי זה באלו אופנים משכחת להו להרמב"ם להיתר בנזרעו בשביעית?

הלכה טז

- ס. בנות שוח;
1) האם עושין פרי כל שנה והפרי שוהה ג' שנים או שעושין פרי כל ג' שנים?
2) ומתי הם נאכלים בקדושת שביעית?

הלכה יז

סא. הבצלים הסריסים ופול המצרי ושל בעל, כמה מים צריך למנוע מהם לפני ראש השנה של שביעית, כדי שיהיו מפירות שישית?

הלכה יח

- סב. דלועין שקיימן לזרע, מתי מותר לקיימן בשביעית ומתי אסור?
סג. איך בודק אם הקשו או עדיין רכים הם?
סד. מה הטעם אין מחייבין אותו לשרש את הלוף וכו' ואם צמח למוצאי שביעית מותר?

הלכה יט

- סה. לוף של ערב שביעית, בצלים הקיצונים ופואה שנגמרו לפני שביעית;
(1) האם מותר לעקור אותם בקרדומות של מתכת או שאסור משום עבודת הארץ?
(2) מה הפי' בצלים הקיצונים, ומה הפי' פואה?

שאלות לחזרה בענינים הנלמדים בחודש כסלו תשע"ה הלכות שמיטה

א. ילדים משחקים בחצר עושים ערימות חול וכדו'.

1. האם יכול ליישר את החול כדי לתת לו מראה מסודר.
2. כאשר הילדים משאירים הרבה לכלוך בחצר או בגינה האם מותר לנקות אותה.
3. וכן אם עבדו בחצר והשאירו הרבה לכלוך, האם מותר לנקות.
4. האם אחרי פירוק הסוכה מותר ליישר חזרה את הקרקע.
5. וכן קבלן שגמר לבנות האם מותר לו לפנות את כל שיירי הבניה ולנקות היטב.
6. והאם יועיל שלא ישאיר חול ישר אלא עמוק מעט או גבוה מעט.
7. ואם יש בחצר ארגז חול גדול, או קטן אבל מנוקב קצת מלמטה האם יכול ליישר ולסדרו אחרי שהילדים שיחקו בו.

תשובה א.

פ"א הלי"ד וט"ז, מבואר שתיקון החצר או נקיונו נחשב ג"כ לחורש, וכן כל סתימת חורים בקרקע כמבואר בפ"ב הלי"א, ועיין חזו"א תשובות וכתבים ל"ג ומשנ"י ח"ב י"א. - יתירה מכך אפילו שלא מנקה לגמרי אלא משאיר קצת יש אופנים שאסרו, כמבואר בהל"ט"ז. ובכלי עם עפר אם הכלי גדול שנחשב כקרקע או שהוא מנוקב קצת, יש לדון האם נחשב מחובר או שרק אם יש בו איזה צמיחה מחברתו, ועיין חזו"א עוקצין סימן ד' סק"ו.

ב. רוצה לרצף את החצר.

1. באיזה אופן יהיה מותר לו ליישר לצורך כך את החול שבחצר, או ליישר את החול כדי שיוכל אח"כ להניח עליו את קרשי הסוכה.
2. כאשר דרוש לחפור באדמה כדי להכניס צינור מים או ביוב, מה יעשה שיהיה מותר לו לחפור.
3. האם יש חילוק בין חצר שיש בה גינה או שאין בה, וכן אם מיישר רק את השביל שמשמש לו ככניסה.
4. וכן קבלן שגמר לבנות ולצורך אישור סופי לחיבור חשמל ומים צריך ליישר את כל המקום, או גמר לבנות וילה ולצורך האישורים מחייבים גם גינה או הכנה לגינה, האם מותר לעשות את הנדרש לכך.

תשובה ב.

הלי"ז, מבואר שלמרות שאין כוננתו לנקות מ"מ צריך שמתוך מעשיו יהיה מוכח כן, וכן מבואר בפ"ב הלי"א, והל"ו וממילא יועיל שיביא ריצוף או כלים כמבואר בהל"י"ז שגם חיצוני מהני. וכאשר מכין להדיא לכך לא יועיל לו והרי"ז חורש וא"א לדמות להלכה י"א, אא"כ יערב הרבה חצץ בתוך העפר בדרגה שגם יהיה ניכר להדיא.

ג. אוכלים בסוכה שבחצר.

1. האם מותר ליטול ידים בחצר, או לשפוך את מי הנטילה בחצר.
2. וכן מי שיש לו בריכה עם מים בחצר ובשעה שממלאים אותה ניתן גם מים לצדדים מקום שגדלים שם צמחים, או כאשר הילדים קופצים במים ניתן מים לצמחים הסמוכים, האם הדבר מותר בשביעית.

3. והאם מותר לאכול פירות בחצר כאשר נופלים גרעינים בחול, או לשתות מים וכדו' כשנשפך על החול.
4. וכן צינור של מזגן או מכונת כביסה שמכוון לכתחילה לצמחים, או לא מכוון אבל הוקבע בצורה שהמים יורדים ישירות לעצים האם חייב להזיזו.
5. האם שונה כאשר שופך את הדלי של מי השטיפה לחצר.
6. האם יש חילוק בין אם הצינור יורד לחצר, או לגינה שלו, או לגינה הציבורית שממול או של השכן שממול.
7. אחרי שהוציאו את העמודים של הסוכה שהיו תחובים בחצר האם מותר לסתום החורים בעפר.
8. וכן כאשר צריכים להחליף צינור בחצר האם מותר לסתום חזרה את הבור ולמלא אותו עפר.
9. והאם מותר לתלוש את העשבים בחצר כדי לבנות שם את הסוכה.
10. האם מותר אחרי סוכות להסיר את השטיח וכדו' מרצפת הסוכה כדי להחזירו הביתה, ועי"ז הצמחים שתחתיו יגדלו יותר טוב.
11. וכן מי שעובר דירה והניחו לו את כל הרהיטים בגינה שבחצר על הצמחים האם מותר לו לקחתם.

תשובה ג'.

בהל"ט מבואר שבשדה חבירו שאין לו ענין בכך מותר. - ובהל"ז מבואר שכאשר מטרתו להאכיל לבהמה וכדו' אפילו בשדהו מותר. - וממילא יש לדון כשרצונו רק לסתום את החורים, האם יש איסור מחמת שפס"ר דמצד אחד חמיר משבת דלא שייך בו מלאכת מחשבת, ומאידך אפשר שכאשר זה פעולה אחרת אין עליו שם עבודת הארץ, ועיין היטב לשון הר"מ פ"א הל"ד. - ועיין או"ח סימן של"ו ס"ג. - אמנם עדיין יש לחלק בין האופנים שהוזכרו לעיל כי יש בהם שבמהותם הם עבודת קרקע וכונתו צריך להפקיעו, אבל יש בהם שבמהותם הם פעולת נקיון וכדו'. - ועדיין יש לדון האם היתר זה יועיל אפילו באופנים דניחא ליה כאשר מהות הפעולה אינה מוגדרת כפעולה של עבודת קרקע. - והאם יש חילוק בזה בין מלאכות דאורייתא לדרבנן עיין בכל זה מה שכתב החזו"א סימן י"ח סק"ו, וסימן י"ט סק"ב, וסק"ד ד"ה ולפי"ז, וסקט"ו, ולדעת החזו"א בזמירה כל שאינו עושה בצורה המדוייקת וגם אין כונתו לכך, אינה מוגדרת לעבודת הארץ, וזהו הטעם בדברי הר"מ פ"א הל"כ והלכ"א, וכן מבואר במהרי"ט ח"א פ"ג. ומ"מ מחלק החזו"א בין מלאכות דאורייתא לדרבנן עיי"ש. - אבל בפאה"ש משנה ראשונה על פ"ד מ"ו, תפאר"י שם ל', ערוה"ש י"ט כ"ב, ביארו את כל הנ"ל באופנים אחרים מפני שס"ל שפס"ר אסור. ועיין תוי"ט על פ"ד מ"ד - ועדיין יש לדון לחלק שגם אם פס"ר אסור אבל פעולה שבמהותה אינה מוגדרת לעבודת קרקע כגון הדלקת מזגן וכדו', כדי להפכו לעבודת קרקע צריך כונה דוקא משא"כ פעולות האחרות שמהותם יכולים להחשב כעבודת קרקע - אלא שעדיין בחלק מהאופנים יש את החיסרון דלעיל דהיינו שצריך גם שיהיה מוכח, וממילא עדיין יש לדון האם צריך שיהיה ניכר שאין לו כונה אחרת כלל או מספיק שזהו עיקר כונתו, ונפק"מ באלו שניכר להדיא מטרתו ומהות העשיה אבל עדיין ניתן לפרש שכונתו גם לדבר השני. - אמנם כדי שיהיה ניכר שלא זה הפעולה מספיק גם בהיכר חיצוני, והראיה מבהמתו או כירתו מוכחת עליו, ולא יעלה על דעת אדם שבהדלקת מזגן נכלל בחישוב גם השקיה וכן בהחזרת השטיח הביתה. - [וע"ע בזה בדרי"א פ"א הכ"ד, ובצה"ל פ"א י"ח, במנח"ש על פ"ד משנה ד', ובחו"ש פ"א הל"י, והל"כ, ובמשפטי ארץ פ"ד ל"ה, ובסוף הספר במכתב עמוד 286].

ד. רוצה לזבל את השדה.

1. האם מותר להניח שקיות שבהם זבל כימי כדי שכאשר ירד הגשם השקיות יקרעו והזבל יתפשט בשדה.
2. וכן האם יכול לכוין שעות שהמטרה תפעל בעוד יום.
3. וכן האם מותר להניח שקיות שבהם שתילים בתוך בור וכדו' במקום שהגשם יקרע אותם וממילא ישארו שם בקרקע.
4. האם מותר להכניס כורת דבורים לתוך השדרה כדי שהם יעבירו אבקה מהפרחים לאילנות.
5. וכן שדה מוחכרת שחושש שיקנסו אותו שלא מטפל בשדה, האם יכול להכין מראש מחרישה ע"י שעון שיידלק בעוד כמה שעות.
6. ומה הדין במי שהיה לו עציצים וגידולי בית בגג מכוסה, והסיר את הגג ובמשך הזמן המשיכו לצמוח.

תשובה ד.

הלי"ג עיקר המלאכה, ומבואר בחזו"א סימן כ"ה סקל"ח שכל שהוא הכין שיעבוד כדרכו לא שייך בשביעית שינוי כשאינו בתוצאה עצמה. - וכן לענין גרמא, - והביאור כנ"ל [שאלה הקודמת לענין פס"ר] שכל הנצרך הוא שיחשב לעבודת קרקע כצורתו, ואחרי שנחשב לכך צריך גם שיתייחס לאדם להסוברים שרק בכך נאסר מדין שביתת הארץ. - ואחרי שיש שתי אלו הרי"ז מלאכה גמורה, ונפק"מ למקום הפסד אי חשיב אב או תולדה, ובוה יש לחלק באופנים שהוזכרו בשאלות. - אמנם עיין בערוה"ש י"ט ו', ובשו"ת הר צבי ח"ב ל"ב ל"ד, ומש"כ לחלק בפאה"ש פ"ב ס"ד בינו לבהמתו, ובמשמרת הבית ב' סק"ד, ומש"כ בדר"א פ"א הל"א צה"ל י"א. - יתירה מכך לדעת החזו"א אם הסיר את הגג למרות שהוא רק גרמא כל הגידולים יאסרו.

ה. מי שהמדינה שותפה בקרקעות שלו ומשלם להם אחוזים מהיבול.

1. האם מותר לו לזרוע לקצור וכדו' בשביעית.
2. וכן מי שמשלם מס הכנסה קבוע על יבול הפרדסים שלו לפי שיעור הממוצע של היבול בכל השנים גם כאשר לא עבד, האם מותר לו לעבוד בשדהו.
3. וכן מי שמשלם משכנתא גבוהה על השדות שלו, האם מותר כנגד שיעור דמי המשכנתא לעבוד, והאם יש חילוק מה גודל ההפסד שיגרם לו בזה.
4. ואם חוכר את השדה מהמדינה, וחושש שיקחו לו את השדה. 6 או שהממשלה דורשת ממנו כמות יבול הנצרך לה.
5. ואם יש חשש שאם השדה לא תהיה זרועה יבואו אינשי דלא מעלי וישתלטו עליה.
6. והאם יש חילוק בזה בין שתי צדדי הירדן.
7. איזה כמות או שטח הותר לו לטפל בעצים לחרוש וכיוצ"ב.
8. בכל הנ"ל האם יכול לקחת לעצמו מה שגדל יותר מהכמות הנדרשת.
9. ואם הממשלה החרימה לו את כל יבול שנת השישית ונגרמו לו מכך הפסדים גדולים, האם מותר לו לזרוע בשביעית.
10. אם יש לו משטחים גדולים של חממות וכדו' על קרקע ממשלתית וקיבל הוראה לפנותם בשנת השביעית באופן מיידי עם אפשרות להעמידם במקום אחר, האם מותר לו לעשות את זה או עליו להפסיד את הכל.

תשובה ה.

הלי"א, ותלוי האם ההיתר משום פיקו"נ או היתר מיוחד, ותלוי במש"כ הרידב"ז. - וכן אם סיבת ההיתר הוא מיוחד של הפסד באיסור דרבנן א"כ תלוי בשיטות, אבל אם משום הפסד בשביעית וככל כללי הפסד בשביעית א"כ צ"ב שהוא הרי היתר רק במאורע כללי. - ולדעת הראב"ד שזה היתר רק בדרבנן א"כ בצירוף הר"מ בפ"ד הלכ"ח ששביעית בעבר הירדן הוא רק דרבנן. - מבי"ט ח"ג מ"ו, נוב"י תנינא יור"ד צ"ג, וע"ע חזו"א סימן י"ד סק"ב, וסימן כ' סק"ד, מנ"ח שכ"ט י"ב, בכור"י תרנ"ו י"ד, ציץ הקודש ח"א ט"ז, וע"ע בדר"א ובביה"ל שם, צה"ל קפ"ר- קפ"ז, משיב דבר ח"ב נ"ו, חזו"א כ' ד'. בית הרידב"ז ס"א י"א. - ובצה"ל קפ"ז הביא מהחזו"א כ' סק"ה, שמש"כ בלבד אין הכונה שרק כשיעור אלא מותר לגמרי, וברמ"ה כתב שאוספין שלא ע"מ לאכול, וכן נראה במהר"י קורקוס ומהתו"ט שמותר.

1. ילדים מלקטים עצים לל"ג בעומר.

1. האם יכולים ללקט את כל מה שנמצא במגרש ריק מופקר.
2. וכאשר הצטבר בחצרות חלקי עצים ענפים וכדו' שנפלו האם יכולים הילדים לסכם שכל אחד יקח מהחצר של השני.
3. האם שונה כאשר מקום העמדת המדורה שלהם במגרש הסמוך ממש לחצרות שמהם הם לוקחים.
4. וכן שתי שכנים בבנינים הסמוכים האם יכולים לסכם שכל אחד ינקה את החצר של השני.
5. האם יש הבדל בין יקנו גם את כל העלים או שישאירו את העלים ויקחו רק ענפים וכדו'.
6. כאשר יש לו יחידה בחצר או קומת קרקע האם מותר לו לנקות את כל העלים שסביבות הדלת והשביל בכניסה לדירה.
7. וכן בחצר האם מותר לנקות את כל העלים שסביבות הכניסה לבנין עצמו.

8. וכן משטחי דשא וגינות ציבוריים שדרך האנשים להשאיר שם פסולת מרובה, וגם נופלים כמויות של עלים מעצים שמעליהם, האם מותר לעובד לנקות את הלכלוך, ואת העלים.

תשובה ו.

ר"מ הט"ז-י"ז, חזו"א סימן י"ט סק"ד-ט"ו. וגדר מוכחת, והאם אחרי הגזירה עדיין מותר דקין בשדה חבירו, דר"א סקל"ד והאם מותר להחליף ביניהם עיין צה"ל סק"נ"ד, ועיין עוד בגדרי מוכחת במנחת שלמה ח"א נ"א י'.

ז. הולך בטיול וכדו' ורואה שתילים חדשים שנשתלו בשביעית.

1. האם מחובתו לעוקרם, האם מותר לו לעוקרם, או שזה חיוב רק על הנוטע.
2. וכן האם מותר לקנות אחרי שביעית שתילים וכדו' שחושש, או יודע, שנשתלו בשביעית.
3. והאם שונה הדין כשידוע לו שנשתלו רק בסוף שנת השביעית.
4. וכן קבלן שסיים את עבודתו ואח"כ ניקה סידר את היטב את החצר או את המקום המיועד לגינה, מה יעשה כדי שיוכל אח"כ לשתול בו גינה.
5. מי שגר בחצר מחולקת והכניסה לדירה שלו היא לבד ובצמוד לדירה יש לו גם גינה פרטית, השכן החילוני טיפל בכל החצר והגינה כולה, ניקה, סידר את הצמחים, החול, והגינה, וביחד עם כך כבר עשה את הכל, האם מותר לו להשתמש בגינה או שעליו לפרק את הכל.
6. יהודי שחזר בתשובה ויש לו פרדס, או צמחים שלפני עשרים שנה בהיותו חילוני נטעם ולפי החישוב היתה שנת שביעית האם צריך לעקור את כל הפרדס.
7. וכן מי שקונה פרדס, שתילים, וכדו' מחילוני האם צריך לברר ברשומות האם שדה זו לא נטעו אותה בשביעית.
8. וכן מי שגר בכנין עם חילונים שתלו גינה בשביעית האם מותר לו בשביעית ואחריה להנות ממנה ולהשתמש בה.
9. וכן מי שקונה מחילוני דירה עם חצר וגינה צמודה חושש או יודע שנטעו אותה או טיפלו בה בשביעית האם צריך להרוס את הכל ולנטוע מחדש.
10. בכל הנ"ל האם יש חילוק באיזה מקום בארץ מדובר.

תשובה ז.

הלי"ב-י"ד. וכאן כתב טעם אחד לאסור ולהלן פ"ג הלי"א כתב טעם ב' לחומרא, והנפק"מ בין הטעמים גם בנטע בסוף השביעית ממש, או סוף השישית, או בכאלו שאין את המונין בהם ערלה כגון עצי סרק וכדו', מנח"ש ח"א מ"ח, נ"א ד', וע"ע דר"א סקצ"ח וביה"ל ד"ה הנוטע, ועיין מש"כ בזה בספר משפטי ארץ פ"ז ט"ו ובהערה שם. - אמנם ככל הנ"ל גם תלוי איזה פעולות ומלאכות נעשו כמבואר בהלי"ג ששונה מהלי"ד שמותר בדיעבד. - ועיין בדר"א ביה"ל ד"ה המעביר שדן לחלק בין אם עשה בשדה שלו בעצמו לבין אם עשה בשל חבירו שלא מדעתו.

ח. בע"ת או יהודי חילוני ששכנעו אותו באמצע שנת השביעית לשמור שביעית.

1. מה דין כל הפירות שגדלו עד כה.
2. האם יש הבדל לאיזה גודל כבר הגיעו הפירות.
3. ומה הדין במי שרק נעל את הפרדס ושיכנעו אותו להפסיק מכך.
4. ואם שכנעו אותו רק לפני הבצירה להפקיר ולתת לבי"ד לקצור ולקחת את הפירות.
5. האם יש חילוק בין לקנות ממנו מעט מהפירות או להתארח אצלו ולאכול ממנו.
6. מי ששוכר חדר וכדו' מאדם חילוני, או מאדם הסמוך על היתר מכירה וכדו', האם כשהמארח נותן לו פרי מותר לו לאכול ממנו, ולקנות ממנו כמה פירות.
7. והאם צריך להחמיר שלא להשתמש בכלים שלו שכל החשש שבישל בהם מאותם ירקות [לפני זמן ספיחין] ופירות.

תשובה ח.

לדעת האוסרים שמור עיין בחזו"א סימן י' סק"ה ד"ה דעת ר"ת, וד"ה וי"ל דמדאורייתא, תלוי בנידון האם נאסר רק מה שגדל בשעת השימור. - וכן האם נאסר בשעה אחת. - וכן מה דין אם הפסיק לשמור לפני הקצירה, ומבואר בחזו"א הנ"ל. - ולאכול בחינם כשאין חשש לנעבד תלוי רק במשומר שלקנות ממנו אסור רק מדין חשוד כמבואר בר"מ פ"ח הל"י משא"כ לאכול בחינם. ׀ ובעיקר משומר להלכה דעת הגר"א שאסור, דעת החזו"א סימן י' סק"ו, אגרות חזו"א ח"ב קס"ב, סימן כ"ו סדר השביעית א', סימן ט' סק"ז, דר"א פ"ד סקפ"ד, ופ"ח צה"ל שי"ח, והאם נאסר ולמי שמחמיר על עצמו עיין דר"א פ"ד צה"ל סקכ"ג ודרכ"ת קכ"ב סקכ"ז.

ט. שדה הפקר שגדלים בו פירות ואדם חילוני השתלט עליו.

1. האם מותר לאכול מהפירות.
2. יהודי חרדי שומר שמיטה והפקיר שדהו כדין, ואדם חילוני השתלט על השדה, כשמוכר את הפירות האם הם מותרים באכילה.
3. ומה הדין להיפך מי ששמר כדין כל הלכות שמיטה וכאשר הפירות היו בשלים לפני הקטיפה שכנעו אותו שיסגור את הפרדס כי אפשר לסמוך על היתר מכירה וכדו', האם הפירות נאסרו.
4. וכן כמה שבאו ביחד לקטוף פירות או אתרוגים, ואחד מהם הלך להביא קרטונים או כלים לקטוף בהם את הפירות, ועד שהוא הגיע חבריו מחוסר ידיעה לא נתן לאחרים לקטוף, האם האתרוגים מותרים בשימוש.
5. ומה הדין באדם הנמצא בפרדס או יצא לקצת זמן והניח פתק שהוא כבר תפס אתרוגים אלו ומבקש מאנשים לא לקחת, האם הפירות נאסרו.
6. והאם להמחמירין במשומר, מותר לקנות פירות מנכרים שברור שהשדה שלהם סגורה ושמורה לחלוטין.

תשובה ט.

במנ"ח מצוה פ"ד א' דן האם איסור משומר הוא רק כאשר הבעלים משמרו או גם אחר, אבל בחזו"א סימן י' סק"ה דן שלא שייך משומר באינו שלו. - וכן האם יש זכיה במחובר וממילא משומר מיהת כבר אינו. - והאם תלוי אם כבר נגמר הפרי. - ואם כבר קטף אפילו יותר מהשיעור מ"מ הוא כבר משומר רק בתלוש ולכן גם באופנים שהיה אסור לקטוף הרבה אבל משומר לא חל עליו. - ועדיין יש לדון האם באופן שבתחלה הפקיר נפקע ממנו שם בעלים ולא נאסר כשחזר ושמר, או דלמא שגם כאשר האיסור הוא רק בבעלים נמדד לפי בעל השדה בכל שנה. מעדני ארץ סימן ה' ס"י. - ועדיין יש לדון אם אינו דין בקצירה להיפך כששמר עד שהגיע לעונת המעשר דר"א פ"ד צה"ל סקשי"ב. ׀ ולענין משומר של גוי עיין חזו"א סימן ד' סק"ד, בין אם זה הפקר מאליו ובין אם לא ותלוי מהו יסוד האיסור של משומר ודלא כהרמב"ן.

י. פרדס אתרוגים שבעליו הפקירו כדין.

1. מה הדין אם כאשר מגיעים לקטוף, או לבקש מפתח, בעליו לא משרה אוריה נעימה, ומחמת כך אנשים נמנעים. - או אפילו שהפרדס פתוח לחלוטין אבל הוא מסתובב שם באיזור ומשרה אוריה לא נעימה למי שבא לקחת, האם הפירות נאסרו.
2. ואם בעל הפרדס לא רוצה שיבואו לקטוף אתרוגים ולכן לא מסכים להסביר לאף אחד איך מגיעים לפרדס, או היכן מיקומו המדויק האם האתרוגים כשרים לברכה.
3. וכן מי שהפקיר את האתרוגים כדין אבל לציבור הוא מודיע שאת העוקץ לא הפקיר, או שבאמת לא הפקיר, ומחמת כך אנשים נמנעים מלקטוף, מה דין אתרוגיו.
4. וכן בעל פרדס שנמצא במקום ולא מרשה לקטוף יותר מאתרוג אחד, או שיש שם אתרוגים מהודרים ויפים שרוצה שיגדלו יותר, וכאשר מגיעים אנשים לקוטפם, אומר להם שזה הוא מעונין לקטוף בעתיד ולהביאם לגדולי ישראל, האם האתרוגים נאסרו.
5. והאם עדיף לקחת אתרוג שיש לו בלעטלאך, או גידול לא יפה, או לא נקי, או ספק חסר מאשר לקחת אתרוגים כאלו.
6. וכן בעל פרדס שבאיזור הפרדס מסתובבות בהמות ולכן נועל בפניהם, ובעצם נהנה או אפילו רק מרוצה מכך שאף אחד לא נכנס, או לפחות מחמת כך קשה לאדם להכנס עד ששיגי את המפתח וכדו', מה דין הפירות שגדלים שם.

7. וכן מי שגר במקום חילוני ונעל את הפרדס כדי שלא יכנסו לקטוף, האם שונה הדין כשלמעשה מרוצה מכך שגם אנשים אחרים נמנעים.
8. ואם כאשר מסתובב בשדה ומגיעות בהמות וניגשות לעצים ומתחילים לאכול הוא מגרשן, האם הפירות נאסרו.
9. וכן מי שנכנס לקטוף סכך במקום מגודר האם יכול להשתמש בו, ובלולים שקטף שם.

תשובה י.

בתוס' במנחות בתירוץ אחד מבואר שלא נאסר כי רק הודיע להם שמיועד לצורך העומר, והאם לפי התירוצים האחרים גם בכה"ג. - והאם כל טצדקי נחשב כמשומר עיין בדר"א פ"ד סק"צ"ה. - וכן עשיית טצדקי שימנע רק מלצורך המצוה ולא מאכילה. - וכן כשמשמר מבהמות שמוטר חזו"א סימן י"ד סק"ד, וכשמכוין בכה"ג לשמור מכולם עיין פאה"ש פ"ד הלי"ד ובמשמרת הבית דף י"א ע"א, ולבהמה שמוטר לשמר אבל אין מחזירין האם נהפך למשומר או הוא דין פרטי. - והאם תלוי אם הוא איסור עצמי - והאם למצוה הוא מעלה או חיסרון או"ש פ"ח ה"ל, ודין שמור שנאסר הוא רק במה שיש בו קדושת שביעית. - וכשיש בו גם דברים הקדושים וגם שאינם תלוי בהנ"ל וממילא גם לולב שיש בו קדושה לא נאסר. בית הרידב"ז סימן ד' ס"ד, אגרו"מ ח"א קפ"ו.

יא. הדסים ששרפו אותם כדי שיהיו משולשים.

1. האם מותר להשתמש בהם לצורך ד' מינים.
2. וכן בתי כנסת שמחלקים במוצ"ש הדסים וחושש שנעבדו על סמך היתר מכירה וכדו', האם מותר להריח בהם.
3. וכן אתרוג שריססו את העץ סביבו כדי שהעוקץ והפיטם לא יפלו, או הסירו את הקוצים כדי שלא יפסל האם מותר לשימוש.
4. וכן ערבות שהשקו אותם הרבה כדי שיגדלו היטב וכדי שהלכו"ב ישאר האם מותר לקחתם.
5. והאם מותר לקנות פירות בתחלת שנת השביעית כשיודע שטיפלו בעץ וסביבותיו היטב כדי שיגדלו בצורה טובה.
6. ולהיפך פירות שגדלו בשביעית ויצאו לשנת השמינית ובמשך השביעית או רק בשנה השמינית טיפלו בהם שיגדלו היטב האם מותר לאכול מהם.

תשובה י"א.

נעבר לדעת הר"מ פ"ד הל"א מותר, דעת הראב"ד שנאסרו ויש אומרים שאסור מה"ת וי"א מדרבנן, להלכה חזו"א י' סק"ו, וסימן י"ט סק"ח, אגרות ח"ב קס"ב, סדר השביעית ג'. - דבר שאין בו קדושת שביעית כלומר שנחנט בשישית, או סתם שאין בו קדושה, האם יש בו איסור נעבד. - והאם יש חילוק בין שתי הדוגמאות, ועיין חזו"א ט' י"ז ד"ה מותר, - וכן אם נימא שיש איסור של תוספת שביעית כאשר עובד בפירות שביעית שעדיין קדושים ויצאו לשמינית, האם גם נאסרים להאוסרים נעבד, דר"א פ"ג ע"ט וצה"ל סק"ס"ח. - והאם להאוסרים הוא גם בהנאה והאם כל הנ"ל תלוי בטעם האיסור. - פרישה חו"מ קמ"א סק"י"ג, ועיין בגר"א על המשנה בפ"ט מ"א מפורש על הזורע שאסור מה"ת אמנם נזרע חמיר טפי עיין שאלה הבאה.

יב. מקומות שסומכים על היתר מכירה אבל המלאכות נעשות רק ע"י נכרי.

1. האם מותר לאכול מהגידולים שלהם.
2. וכן ירקות שמגיעים מאר"י מעבר הירדן או מהמקומות שרק נכבשו ע"י עולי מצרים, ויתכן או סביר שזרעו אותם בשביעית, האם מותרים באכילה.
3. וכאשר הולך בטיול ורואה פרחים יפים שנזרעו או טופלו בשביעית האם יכול להנות מהם.
4. וכן גנים ציבוריים מיוחדים ששותלים שם עצי ופרחי נוי האם מותר לכתחילה ללכת לטייל שם כדי להנות מהמקום, כאשר הכל מתוחזק ומטופל בשביעית כרגיל.
5. ומי שמחמיר כהדעות ששמור, או נעבד אסור, האם יכול לצאת בהבדלה או בקידוש מהמקדש על יין של שמור או נעבד.
6. וכשאינו מחמיר בכך האם יכול לברך על כזה פרי שהיינו, או לברך עליו ברכת האילנות.
7. וכשמגיע למקום שיש בו פירות שמסתפק האם נעשו בהם מלאכות האסורות בשביעית, האם יכול לאכלם.
8. והאם יכול לקנות אחרי שביעית מצמחי נוי שנשתלו בשמיטה באדמה או בעציץ נקוב.

תשובה י"ב.

האם כשנזרע בשביעית חמיר מאשר רק נעבד, וכן כאשר הפרי עצמו נעבד בשביעית, בית הרידב"ז פ"ג סק"א, ובפשטות דלא כמש"כ הר"מ בפאה"ד סימן ט"ו שרק מדרבנן. - והאם בכל זרע יש גם את גזירת ספיחין, חזו"א סימן ג' סקכ"ה, ד"ה שם הכ"ט, וסימן י' סק"ו וסק"י סוף ד"ה ביקיא. - ונפק"מ גם לעבר הירדן שאין בו ספיחין ר"מ פ"ד הכ"ח אבל איסור עבודה יש בה כמבואר שם הלכ"ו. - והאם באמירה לעכ"ל יש נעבד האם תלוי בטעמי האיסור. - וכן לענין לצאת מאחר. - וכן תלוי האם מוגדר לאיסור דאורייתא או דרבנן. - ועיין דר"א פ"ד צה"ל סקפ"ח. ועיין לשון ר' חיים ברלין בבית הרידב"ז פ"ד כ"ט, ובהקדמה לפאה"ש. - ויש מחלקים לענין איסור בין דברים הכרחיים לתוספת הנאה, [ועיין שש"כ פמ"ז הערה פ"ח]. - אמנם חלק מהאופנים הם בדברים שאין בהם קדו"ש. - אלא שמ"מ אם נזרע בשביעית עצמה חמיר ונאסר גם בדברים שאין בהם קדו"ש. כמבואר בפאה"ש כ' ל"ג, וברידב"ז שם ס"ב. - ולענין ברכה עיין רע"א עם השו"ע סימן רכ"ו דובב מישרים ח"ג ביה"ל סימן רכ"ה ס"ג ד"ה פרי.

יג. דשא הגדל מאליו בחצרות ובגינות.

1. האם מותר לשבת עליו ולהנות ממנו.
2. והאם יש מצוה וחיוב לעוקרו בשביעית.
3. וכן ויטמינים טבעיים הנעשים מכל מיני צמחים ועשבים שונים האם יש לחשוש בהם משום ספיחים.
4. אדם המחפש פרחים לחג השבועות ורואה מקומות שגדלו מאליהם האם מותר לו לקטוף ולקחתם.
5. וכן אם הולך לטייל ורואה פרחי נוי או עשבי ריח הגדלים מאליהם במקומות פתוחים, האם מותר לו לקטוף אותם או להריח בהם, ולהנות מהם. , והאם יש חילוק אם הם מיועדים לריח או לא מיועדים לכך.
6. וכן כשהולך לטייל בשטחים פתוחים שגדלים עשבים, פרחים, דשא, או מאכלי בהמה למיניהם, האם צריך להקפיד שלא לדרוך עליהם בצורה שיתקלקלו, או להיפך עדיף וראוי ללכת עליהם ובפרט כאשר זה מקצר לו את דרכו.
7. והאם יכול לאסוף מכל אלו ולעשות לעצמו מדורה לצרוך להתחמם או לצורך מנגל וכדו'.
8. וכאשר רואה במקומות אלו בהמות רועות האם צריך לגרשן, או להיפך האם מותר לו לחסום את דרכם כדי שעי"ז יכוון אותם לשם, בשביעית עצמה ובתחלת שנה שמינית.

תשובה י"ג.

גם דברים הגדלין הרבה לא הותר משום ספיחין, ורק דברים הזולים הגדלין הרבה שאין דרך בנ"א לזרוען, אבל אם זורעים אפילו שרק למאכל בהמה מ"מ יש ספיחין ועיין בחזו"א סימן ט' סקי"ז ד"ה ומש"כ האם משתנה לפי הזמן, ותלוי בטעם שהר"מ כתב בפ"ד הל"ד שבתבן אין ספיחין, כמבואר במהר"י קורקוס וברידב"ז, ובחזו"א פ"ט סק"ד, וירושלמי פ"ט הל"ה, פאה"ש כ"ב ה'. - וכן האם בדברים שאינם קדושים ספיחין נוהג, חזו"א הנ"ל ובסימן י' סקי"ב ד"ה ירושלמי, ר"מ פ"ד הל"ד, חזו"א כ"ו, סדה"ש ו' ועיין מש"כ בזה בדר"א פ"ד צה"ל סקכ"ח שהחזו"א חזר בו. - והאם מותר לאבדן בכונה או בדרך הילוך, ר"מ פ"ד הל"ה חזו"א פ"ט סק"ו. - ואם יש לחשוש שאין בו ספיחין הרי"ז מאבד שביעית בידים - והאם מותר להנות מספיחין כאשר מיועד להנאה או אינו מיועד, וכאשר מיועד רק למאכל בהמה, וכן האם תלוי בהנאה של כילוי או שלא של כילוי עיין כל זה בארוכה בדר"א פ"ד הל"ב ביה"ל ד"ה שהיו, חזו"א ט' י"ז ד"ה ומש"כ, מנח"ש ח"א נ"א י"א, חו"ש פ"ד הל"ד, וע"ע משנ"י ח"א ט', ומנחת שלמה נ"א י"א. , ולענין לתת לבהמה עיין עוד בחזו"א סימן ט' סק"ו.

יד. גן ילדים שילדים מבתים שסומכים על היתר מכירה מביאים ירקות.

1. האם מותר לתת את הירקות לילדים לאכילה או להניח לפניהם.
2. וכן מי שנמצא בבי"ח וכדו' ונותנים ירקות אלו, או שרק מסתפק מהיכן הירקות האם מותר לו לאכלם.
3. והאם א"א כל השנים לאכול מאכלים חריפים או לקנות משקאות חריפים וכדו' אצל מי שבמשך השמיטה השתמש בירקות של היתר מכירה.
4. ואם הילדים הביאו מירקות כאלו בתחלת השנה השמינית, ומבלי ידיעת ההורים הגנת מחליפה בירקות אחרים מחו"ל וכדו', האם יכולה לתת את הירקות למנקה הנכרית.

5. והאם לכתחילה או אפילו בדיעבד אסור לקנות תרנגולים בהמות או חלב בשביעית מהמשתמשים בהיתר מכירה או חילונים.

תשובה י"ד.

פמ"ג סימן ש"א אש"א סקל"ב ול"ה איסור דרבנן שרק משום גזירה - חולה באיסור דרבנן, והאם משום גזירה גורם טמטום. - פ"ד צה"ל סקכ"ג. - ובספיקות עיין חזו"א סימן י' סקי"ב ד"ה פירות. - ובדבר חריף הרי אין קולא של אינו ב"י. ובנלקט בתחלת שמינית שקדושה אין אבל ספיחין יש תלוי האם מותר בהנאה מספיחין מדבר שאינו עומד לכך [הובא בשאלה הקודמת]. ומבואר ברמ"א ביור"ד סימן ס' ס"א שבהמה שנתפטמה כל ימיה ממאכלות אסורות אסורה, ובש"ך שם וכן נחלקו שאר אחרונים לחלק בין לכתחילה ובדיעבד, ובין דברים האסורים בהנאה או רק באכילה, וכן שאפילו עמדה כך רק מעל"ע ממאכלות אלו יאסר, וממילא להמבואר [בהל"ד] שרק בתבן מותר משום ספיחין כי לא זורעים, אבל שאר מאכל בהמה ודאי אסור, ובשביעית מבואר בחזו"א ט' סק"ו שאפילו להעמיד הבהמה אסור ואם כבר נתלש אפילו בשמינית אסור, ודיין דברים הזולים תלוי במציאות האם זורעים כמבואר בחזו"א ט' סקי"ז, ויתירא מכך מבואר בחזו"א סימו י' סקי"ב שאם שימר או זרע גם בדברים הזולים או שאר שדות אסור, ועוד מבואר שם בסוף ד"ה ירושלמי שאצל חשוד הכל אסור מדין ספיחין וא"כ מאחר ויש לו דין מאכלות אסורות, [ויש מצדדים שאפילו בהנאה] וכאשר במשך השנה זהו עיקר גידולה יאסר.

טו. מצעים מנתוקים ואטומים לחלוטין.

1. מה דין ירקות הגדלים בהם בשביעית.
2. וכן מי שגדל לו בביתו ירקות בעציצים שאינם נקובים, ומקצת מהנוף יוצא מחוץ לעציץ, מה דין הירקות שגדלים במה שבולט החוצה ובמה שלא בולט.
3. ואם תחת העציצים, יש נילון וכדו' אבל במשך הזמן גדלו עוד ענפים עם ירקות והתפשטו מחוץ לשטח שמוכסה ע"י הנילון, האם מותרים באכילה.
4. וכן אם גדלים אצלו בגג תחת גג ירקות, ופתחו את הגג או אפילו נפתח מאליו, או עף הכיסוי שמעליו ונודע לו רק אחרי זמן מסויים, ובמשך הזמן ניתוספו ירקות מה דינם.

תשובה ט"ו.

פ"ד הל"ד, האם אינו נקוב לא גורו. - אמנם עדיין יש לחלק שרק כי דומה לד' שדות וממילא שונה עציץ ממתעים שזה דרכו ממש, ועיין דר"א פ"ד סקי"ז, מנח"ש ח"ב קכ"ג ו', משפטי ארץ פ"ז הט"ז. - ולמרות שמה שניתוסף בשביעית אין בו משום ספיחין, מבואר בחזו"א סימן כ"ב סוף סק"א וסק"ב שבכה"ג אינו כמוסף אלא כגדילה חדשה.

טז. תות, נענע, חצילים, פאפיה, בננות, ופרחי ריח ונוי.

1. האם מותרים באכילה ולהריח בשביעית.
2. וכן עגבניות שצורת גדילתן כיום שמכניסם שתיל של שיח במשתלה קונים אותו וזורעים בקרקע, מי שקנה בשביעית ושתלן, האם מותרות באכילה והנאה.
3. וכן טבק שזורעים אותו ואחרי שגדל מוציאים את השתיל ושותלים שוב, קנה שתיל כזה מגוי וזרעו האם נאסר משום ספיחין.
4. והאם כאשר לוקחים ירקות מנכרי צריך לברר האם המקור של הזריעה לא התחיל משתיל שקנה מישראל.

תשובה ט"ז.

תלוי בטעם היתר בננות שאין בו ספיחין עיין מנח"ש ח"ג קכ"ג ו' מנח"י ח"ח סימן צ"ד, ועיין דר"א פ"ד סק"כ ובצה"ל סקל"ה. - אמנם אם התחיל לגדול בשביעית ויצא לפני חנוכה של שמינית אסור עיין משפטי ארץ פט"ז הערה 10. - וא"כ בשתיל מישראל יאסר א"כ הרגילות שהמשתלה היא אינו נקוב.

יז. קנה סנדביץ או לחמניה וכדו' בתוכו עגבניה וכדו'.

1. האם יכול להוציאה ולאכול את הלחמניה.
2. ומה יעשה עם העגבניה והיכן יניח אותה.
3. ואם קנה אותה במקום שמביאים גם מהיתר ומכירה וגם מגידולי נכרים מה יעשה עמה.

4. וכן יהודי שנמצא במקום שנותנים לו ירקות מסתפק האם הם משדה נכרי או יהודי האם מותר לו לאכול והאם מותר לו לברך על זה.
5. וכן בע"ת שמגיע לקרובים המשתמשים גם בהיתר מכירה, האם יכול לאכול סתם מאכלים שהתבשלו בסירים שלהם, או לאכול את הבשר וכדו' שהתבשל ביחד עם מרק שהתבשל תחלה עם ירק שלהם כאשר ידוע לו שקונים גם מהיתר מכירה וגם מירקות של נכרי.
6. וכן כאשר עושים אירוע במקום שמשמשים בו גם היתר מכירה, האם יכול להשתמש בסירים שבישלו בהם ירקות של שביעית.

תשובה י"ז.

חזו"א סימן י' סק"ב ד"ה פירות, ר"מ פ"ד הל"ה, והאם מאבדן בידיים חזו"א סימן ט' סק"ו, דר"א פ"ד צה"ל כ"ג, הרי"ז ככל איסורים וממילא נהיה חנ"נ, וביותר לענין ספק ברכה חמיר. יח. הולך לטייל בשטחים עזובים ורואה שם ירקות גדלים.

1. האם מותר לו לקוטפם ולאכלם.
2. האם יש חילוק בין מקומות מרוחקים מהישוב או בקירבת מקומות ישוב.
3. והאם שונה הדין כאשר מדובר בשטחים גדולים פתוחים וניכרים שכל התעסקות של אדם שם ניכרת.
4. והאם יש חילוק היכן מטייל בצפון בדרום או בגולן.
5. וכן ירקות הגדלים בשטחים השייכים למועצה וכדו', שכל זריעה או שתילה וכדו' מחייבת רישום מדוייק מסודר וממוחשב.
6. מה הדין כשאר כל צורת הגדילה ומיקומה וכדו' מוכח להדיא שגדל מאליו, האם הירקות מותרים.
7. האם שונה בכל הנ"ל כאשר חושש שהירקות לא צמחו מאליהם אלא נזרעו ע"י אדם.

תשובה י"ח.

האם דברים שאין דרך לזרוע משתנה לפי הענין חזו"א סימן י' סק"ו, ד"ה ואם. - והאם ד' שדות הוא הגדרה ולא הדומים לו שאין חשש לזריעה. - ומ"מ כשזרע בידיים חמיר שי"א שהוא מה"ת נפק"מ לספיקו, כס"מ פ"ד כ"ט, ועיין שנות אליהו פ"ט מ"א. מנח"ש ח"א סימן נ' אות ג', חו"ש פ"ד הל"ג. - אמנם גם אם אינו מה"ת מ"מ לא יהיה לו היתר של ד' שדות, חזו"א סימן י' סק"א, וסוף סק"ו. - ובאיזה מקומות פ"ד הלכ"ח והלכ"ו.

יט. גדלו לו בחצרו ירקות עשבי ריח, דשא וכדו'.

1. האם מותר, או צריך, לתת לילדים לדרוך עליהם או לשחק שם.
2. והאם יש חילוק בזה בין אם גדל בחצר המיועדת להליכה משחקים וכדו' או במקום המיועד לגינה וכדו'.
3. האם יש חילוק באיזה גודל הירקות ומה מצבם.
4. רוצה לסדר בתחלת שמינית, או כשעדיין בסוף שביעית, את המקום ולהכינו לצורך העמדת סוכה במקום האם מותר לו לעקור אותם כדרכו.
5. וכן כאשר בתחלת שמינית רוצה מחדש לסדר את הגינה והחצר כיצד ינהג עם גידולים אלו.

תשובה י"ט.

גם כאשר אינו מיועד לזריעה אינו כד' שדות כמבואר בחזו"א סק"א. - ר"מ פ"ד הל"ה חורש כדרכו, חזו"א סימן ט' סק"ו, האם אחר שביעית הוא חיוב, והאם מותר ביד, והאם בשביעית מאחר ואסורים מותר להפסידן בידיים וכן לעוקרם לפני זמנו.